

Luonnos 20.12.2024

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi asevelvollisuuslain ja naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi asevelvollisuuslakia ja naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annettua lakia. Asevelvollisuuslaissa säädettäisiin Ahvenanmaan kotiseutuoikeuden omaavien miesten oikeudesta hakea asevelvollisuudesta vapauttamisen kumoamista, sekä mahdollistamalla palveluksen jatkaminen naisten vapaaehtoisena asepalveluksena niille, jotka vahvistavat sukupuolensa naiseksi kesken varusmiespalveluksen tai jo suoritettun varusmiespalveluksen jälkeen.

Naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetussa laissa säädettäisiin palveluksen jatkamisesta asevelvollisuuslain tarkoittamana varusmiespalveluksena niille, jotka ovat vahvistaneet sukupuolensa mieheksi sukupuolen vahvistamisesta annetun lain mukaisesti.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan x.x.202x.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
PERUSTELUT	3
1 Asian tausta ja valmistelu	3
1.1 Tausta	3
1.2 Valmistelu	4
1.2.1 Nykyisen hankkeen valmistelu	4
1.2.2 Aikaisemmin rauenneet ja hylätyt lainsäädäntöhankkeet liittyen ahvenenmaalaisten kotiseutu-oikeuden omaavien miesten asepalvelukseen.....	4
2 Nykytila ja sen arviointi.....	9
2.1 Nykytila.....	9
2.2 Nykytilan arviointi	16
3 Tavoitteet	19
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset	19
4.1 Keskeiset ehdotukset.....	19
4.2 Pääasialliset vaikutukset.....	20
4.2.1 Taloudelliset vaikutukset	20
4.2.2 Muut ihmisiin kohdistuvat ja yhteiskunnalliset vaikutukset	20
4.2.2.1 Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin	20
4.2.2.2 Vaikutukset yhdenvertaisuuteen ja sukupuolten tasa-arvoon	21
4.2.2.3 Vaikutukset kielellisiin oikeuksiin.....	21
4.2.2.4 Vaikutukset viranomaisten toimintaan.....	22
4.2.2.5 Vaikutukset kansalliseen turvallisuuteen ja maanpuolustukseen.....	23
4.2.2.6 Vaikutukset Ahvenanmaan maakuntaan	23
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot	23
6 Lausuntopalaute	26
7 Säännöskohtaiset perustelut	26
7.1 Asevelvollisuuslaki.....	26
8 Voimaantulo	31
9 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys	31
LAKIEHDOTUS	40
asevelvollisuuslain muuttamisesta	40
naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain muuttamisesta	43
RINNAKKAISTEKSTI.....	45
asevelvollisuuslain muuttamisesta	45
naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain muuttamisesta	51

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

Asevelvollisuuslaki (1438/2007) on tullut voimaan 1 päivänä tammikuuta 2008. Laki korvasi vuodelta 1950 peräisin olleen asevelvollisuuslain.

Puolustusministeriö sai 1.8.2022 ilmoituksen, jonka mukaan ahvenanmaalainen mies oli aloittanut kesällä 2022 vapaaehtoisesti varusmiespalveluksen suorittamisen Uudenmaan prikaatissa. Ilmoituksen tietojen mukaan henkilö pian varusmiespalveluksen aloittamisen jälkeen halusi keskeyttää palveluksen suorittamisen, jolloin Puolustusvoimien viranomaisen oli edellyttävä, että henkilö hakeutuu tästä syystä siviilipalvelukseen. Puolustusministeriö pyysi 29.8.2022 Pääesikuntaa selvittämään asian. Puolustusministeriö on 24.11.2022 antamassaan ratkaisussa arvioinut, että Puolustusvoimien viranomaisen ei ole saanut edellyttää tapauksen ahvenanmaalaiselta mieheltä siviilipalvelukseen hakeutumista varusmiespalveluksen keskeyttämiseksi, sillä asevelvollisuuteen liittyvät asevelvollisuuslaista ilmenevät velvoitteet eivät koske kotiseutu-oikeuden omaavia ahvenanmaalaisia. Kotiseutu-oikeuden omaavien ahvenanmaalaisien miesten vapaaehtoisesta asepalveluksen oikeusvaikutuksista ei ole myöskään säädetty lailla, joten puolustusministeriö katsoi ratkaisussaan, ettei asevelvollisuuteen kuuluvia velvoitteita voida heille tästä johtuen myöskään viranomaisen päätöksellä asettaa.

Kotiseutu-oikeuden omaavat ahvenanmaalaiset ovat tällä hetkellä vapautettuja asevelvollisuudesta, koska Ahvenanmaan itsehallintolain 12 §:n mukaisesta korvaavasta palveluksesta ei ole säädetty, eikä kyseistä korvaavaa palvelusta ole järjestetty. Tästä syystä voidaan katsoa, että ahvenanmaalainen kotiseutu-oikeuden omaava mies, joka suorittaa vapaaehtoisesti asepalvelusta, ei ole rikoslain (39/1889) 45 luvun 27 §:n 2 kohdan määritelmän mukainen sotilas, eikä häneen tällöin voida soveltaa sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annetussa laissa (255/2014) säädettyä sotilaskurinpitomenettelyä.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 189/2022 vp) annettiin eduskunnalle 22.9.2022. ja laki sukupuolen vahvistamisesta (295/2023) tuli voimaan 3.4.2023. Lailla kumottiin transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annettu laki (563/2002).

Lain 3 §:n 1 momentissa säädetään, että kyseisen lain mukaisesti vahvistettua sukupuolta on pidettävä henkilön sukupuolena sovellettaessa muuta lainsäädäntöä, jollei toisin säädetä. Lakia koskevassa hallituksen esityksessä yhtenä merkittävänä esimerkkinä sukupuoleen sidotusta lainsäädännöstä mainittiin asevelvollisuuslaki (1438/2007), jossa säädetään miespuolisten Suomen kansalaisten asevelvollisuudesta (2 §) sekä siitä, ketkä ovat kutsunanalaisia (13 §) ja ketkä kuuluvat reserviin ja varareserviin (49 §).

Sosiaali- ja terveysvaliokunta totesi hallituksen esitystä koskevassa mietinnössään (StVM 42/2022 vp, s. 11), että valiokunnan asiantuntijakuulemisessa nostettiin esille reserviläisstatuksen säilyminen niissä tapauksissa, joissa henkilö haluaa olla reservissä, mutta sukupuolen vahvistaminen naiseksi tapahtuu vasta reservissä oloaikana ja asepalvelus on suoritettu miehenä. Valiokunnan mukaan näissä tilanteissa hallituksen esityksen lähtökohta siitä, että henkilöön sovelletaan lähtökohtaisesti hänen vahvistetun sukupuolensa mukaista sääntelyä, voi muodostua ongelmalliseksi, koska sen kategorinen soveltaminen voisi johtaa yksilön tahdon vastaiseen lopputulokseen. Valiokunta piti tärkeänä, että asepalveluksen miehenä suorittaneilla on mahdolli-

suus niin halutessaan säilyttää reserviläisstatus sukupuolen vaihtamisesta huolimatta. Valiokunta totesi, että voimassa olevaan lakiin sisältyvä mahdollinen tulkintaepäselvyys siitä, onko reserviläisstatus näissä tilanteissa mahdollista säilyttää, tulee arvioida ja tarvittaessa poistaa asevelvollisuuslain ja naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain muutosten yhteydessä.

1.2 Valmistelu

1.2.1 Nykyisen hankkeen valmistelu

Puolustusministeriö asetti 29.9.2023 työryhmän selvittämään asevelvollisuuslain muutostarpeita koskien ahvenanmaalaisten vapaaehtoisesta asepalvelusta ja valmistelemaan selvityksen perusteella tarvittavat säädösmuutosehdotukset. Ennen työryhmän asettamista hanketta valmisteltiin virkatyönä. Ahvenanmaan maakunnan hallinnon kanssa on tehty tiivistä yhteistyötä valmistelun aikana ja heitä on kuultu aktiivisesti työryhmätoiminnan valmisteluvaiheessa.

Työryhmän toimeksiantoa laajennettiin puolustusministeriön 11.9.2024 antamalla päätöksellä koskemaan asevelvollisuuslain ja naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain muutoksia, joilla otettaisiin huomioon sukupuolen vahvistamisesta annettu laki. Lisäksi työryhmän toimikauden määräaika on jatkettu 31.12.2024 saakka. Laajennetun toimeksiannon mukaisia ehdotuksia on valmisteltu virkamiesvalmistelussa puolustusministeriössä yhteistyössä Pääesikunnan kanssa. Asian valmistelun aikana on kuultu xx

Asiantuntijakuulemiset

Työryhmä on kuullut ulkopuolisia asiantuntijoita, 31.10.2024 Helsingin yliopiston valtiosääntöoikeuden professori Tuomas Ojasta sekä 1.11.2024 Itä-Suomen yliopiston julkisoikeuden apulaisprofessori Maija Dahlbergia. Lisäksi työryhmä on kuullut asiantuntijavirkamiehiä oikeusministeriön Ahvenanmaa-asioista vastaavasta yksiköstä ja ulkoministeriön EU- ja valtiosopimusosastoista.

Työryhmän valmistelema luonnos hallituksen esitykseksi on ollut lausuntokierroksella XXX–XX ja sen jatkovalmistelu on tehty virkatyönä puolustusministeriössä. Lausuntokierros toteutettiin Lausuntopalvelu.fi-palvelun kautta. Hallituksen esitysluonnoksesta annetut lausunnot ovat julkisesti saatavilla lausuntopalvelussa osoitteessa XXX. Lisäksi luonnosta koskevat lausunnot ja muut hankkeen valmisteluasiakirjat ovat saatavilla valtioneuvoston verkkosivustolta tunnuksesta PLM004:00/2023.

1.2.2 Aikaisemmin rauenneet ja hylätyt lainsäädäntöhankkeet liittyen ahvenanmaalaisten kotiseutu-oikeuden omaavien miesten asepalvelukseen

Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 12 §:ssä tarkoitettua asevelvollisuuden sijasta suoritettavasta luotsi- tai majakkapalvelusta on annettu yhteensä neljä hallituksen esitystä eduskunnalle.

Ensimmäisen, 25.11.1922 annetun hallituksen esityksen eduskunnalle laiksi Ahvenanmaan maakunnan asukasten palvelemisesta luotsi- ja majakkalaitoksessa asevelvollisuuden suorittamisen sijasta (HE 50/1922 vp) mukaan lailla oli tarkoitus säätää voimassa olevan Ahvenanmaan itsehallinnosta annetun lain (06.05.1920, 124/1920) 27 §:n nojalla luotsi- ja majakkalaitospalvelusta. Mainitun lain 27 §:n mukaan Ahvenanmaan maakunnan asukkaat olivat velvollisia

avustamaan isänmaan puolustusta palvelemalla asevelvollisuuden suorittamisen sijasta vastavasti luotsi- ja majakkalaitoksessa. Pykälä rajoittui kuitenkin syntyperäisiin ja alle 12-vuotiaana maakuntaan muuttaneisiin ahvenanmaalaisiin, eikä sen tarkoitus ollut estää ahvenanmaalaisia heidän halutessaan suorittamasta asevelvollisuuttaan asepalveluksessa. Ahvenanmaan maakuntapäiville varattiin tilaisuus lausunnon antamiseksi esityksestä ennen sen valmistumista. Maakuntapäivät kieltäytyivät lakiteknisistä syistä lausumasta luonnoksesta ja lähettivät 16.9.1922 eduskuntaan ja 13.10.1922 tasavallan presidentille vastauksen, jossa he esittivät vastaesityksenä Ahvenanmaan itsehallintolain 27 §:n muuttamisesta siten, että Ahvenanmaan maakunnan asukkaat vapautettaisiin asevelvollisuudesta kokonaan. Hallituksen esityksen edettyä eduskuntaan hyväksyttäväksi, maakuntapäivät antoivat lausuntonsa esityksestä tasavallan presidentille, joka toimitettiin eduskunnalle.

Maakuntapäivät esittivät 9.12.1922 päivätyssä launnossaan, että mikäli heidän vastaesitystään Ahvenanmaan itsehallintolain 27 §:n muuttamisesta ei hyväksyttäisi, voitiin esityksen mukainen laki luotsi- ja majakkalaitoksessa palvelemisesta hyväksyä, kunhan heidän esille tuomansa ongelmat tulivat siinä korjatuiksi. Maakuntapäivien launnossa ongelmallisena pidettiin luotsi- ja majakkalaitoksessa suoritettavan korvaavan palveluksen asevelvollisuuslain yleistä vuoden palvelusaikaa pidempää 1 vuoden ja 3 kuukauden palvelusaikaa, sekä sitä että luotsi- ja majakkalaitoksen palveluksessa lain nojalla olevaa rangaistaisiin sotaväen rikoslain mukaan asevelvollisten tapaan, mutta toisaalta heidän ei katsottu saavan kaikkia asevelvolliselle kuuluvia etuja. Lisäksi Maakuntapäivät katsoivat, että luotsi- ja majakkapalvelus tulisi lähtökohtaisesti mahdollistaa suoritettavaksi maakunnan alueella.

Hallituksen esitys (HE 50/1922) lähetettiin perustuslakivaliokuntaan, joka ei ehtinyt kuitenkaan antaa mietintöä asiasta ennen esityksen raukeamista 8.12.1923. Tämän vuoksi esitys (HE 22/1924 vp) annettiin muuttumattomana uudemman kerran 26.4.1924. Eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen pienin muutoksin vuonna 1925 ja laki siirtyi tasavallan presidentin vahvistettavaksi. Korkein oikeus lausui esityksestä tasavallan presidentin pyynnöstä 5.6.1925, todeten esityksen 4 §:n sisältämän yksittäisen säännöksen olevan ristiriidassa voimassaolleen, vuoden 1919 hallitusmuodon (94/1919) asevelvollisen kielellisiä oikeuksia koskeneen 75 §:n 2 momentin tulkinnan kanssa siten, että se jätti tulkinnanvaraiseksi pykälästä johdetun ahvenanmaalaisen oikeuden palvella ensisijaisesti äidinkielellään esityksen mukaisessa korvaavassa luotsi- ja majakkapalveluksessa. Lisäksi korkein oikeus kiinnitti huomiota korvaavaa palvelusta suorittavien ahvenanmaalaisen rankaisemisesta sotilaskurinpitolain mukaisesti ehdotuksen 14 §:ssä. Tasavallan presidentti päätti jättää lain vahvistamatta korkeimman oikeuden lausunnon perusteella, jolloin esitys palautui eduskuntaan. Eduskunta lähetti esityksen perustuslakivaliokuntaan käsiteltäväksi. Perustuslakivaliokunta ei kuitenkaan ehtinyt antaa mietintöä ennen esityksen raukeamista.

Hallitus antoi kolmannen esityksensä laista (HE 52/1926) 31.8.1926, jossa se oli huomionnut korkeimman oikeuden aikaisemmasta esityksestä antaman lausunnon esille tuomat seikat. Esityksessä oli myös pohdittu ahvenanmaalaisen vapauttamista täysin isänmaan puolustuksesta erityistä tarkoitusta varten säädettyä veroa vastaan, mutta siinä päädyttiin yhä esittämään sen sijasta aikaisempien esitysten mukaisesti mahdollisuudesta korvaavaan palvelukseen majakka- ja luotsipalvelussa asepalveluksen sijaan. Hallituksen esitykseen tehdyt muutokset koskivat korvaavan 1 vuoden ja 3 kuukauden määrämuotoisen palvelusajan muuttamista enintään 1 vuoden ja 3 kuukauden pituiseksi siten, että palvelusajan tarkemmasta pituudesta määrättäisiin asetuksella. Lisäksi ehdotuksessa nostettiin palvelukseen astumisen ikäraja 20 ikävuodesta 21 ikävuoteen ja tarkennettiin korkeimman oikeuden lausunnon perusteella korvaavan palvelun palveluspaikkaa koskevaa kielisäännöstä siten, että ahvenanmaalaisen kielellisiä oikeuksia ei loukattaisi. Ahvenanmaan maakuntapäivät lausuiivat esityksestä ja toistivat siinä aikaisempien lausuntojensa toiveet ja esittivät uudelleen vastaesityksen, jolla ahvenanmaalaiset vapautettaisiin

kokonaan asevelvollisuudesta tai sitä koskevasta korvaavasta palveluksesta Ahvenanmaan itsehallintolain 27 §:ä muuttamalla. Maakuntapäivien lausunnossa mainittiin, että ahvenanmaalaisen vapauttaminen velvollisuudesta voitaisiin katsoa olevan myös Ahvenanmaan saarten linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskevan sopimuksen (1/1922) suoranainen seuraus. Maakuntapäivät perustelivat vapauttamista koskevia muutosvaatimuksiaan muun muassa valtion kustannusten säästämällä, sekä ulkomaankaupan toimivuuden varmistamisella.

Korkein oikeus lausui kolmannelta esityksestä 7.5.1926 todeten aikaisemmassa lausunnossa esille tuomansa perustuslaillisen ristiriitatilanteen tulleen esityksessä ratkaistuksi, mutta katsoi valtioneuvoston vähemmistön esittämän vaihtoehdoisen muotoilun pykälälle asiallisesti oikeammaksi, kuin esitykseen päätyneen muotoilun. Perustuslakivaliokunta antoi 17.2.1927 asiassa mietintönsä (PeVM 11/1926 vp), jossa se katsoi hallituksen esityksen sellaisenaan hyväksyttäväksi ja esitti eduskunnalle sen hyväksymistä. Mietintöön annettiin kaksi vastalauseetta, joihin yhtyi lähes puolet perustuslakivaliokunnan jäsenistä. Vastalauseissa kannatettiin korkeimman oikeuden esiin tuomaa muotoilua hallituksen esityksen muotoilun sijasta. Eduskunnan suuri valiokunta yhtyi 2.3.1927 mietinnössään (SuVM 83/1926 vp) perustuslakivaliokunnan mietintöön hallituksen esityksen hyväksymisestä. Asian toisessa käsittelyssä eduskunta hyväksyi esityksen muilta osin, mutta päätyi muuttamaan esityksen palvelupaikan kieltä koskevaa 4 §:ä siten, kuin asiasta oli lausuttu mietintöä edeltäneessä perustuslakivaliokunnan mietintöön annettujen vastalauseiden ehdotuksissa ja korkeimman oikeuden lausunnon suosituksessa. Uudessa ehdotuksessa korostui korvaavaa palvelusta suorittavien kielelliset oikeudet siten, että korvaavaa palvelusta suorittava oli ehdotetussa pykälässä mahdollisuuksien mukaan sijoitettava palvelupaikkaan tai alukseen, jonka miehistöllä oli sama äidinkieli, kun alkuperäisen hallituksen esityksen pykälän sanamuodon mukaan riittäväksi katsottiin muun miehistön osalta palvelusta suorittavan äidinkielen osaaminen. Asia palautui eduskunnan tekemän muutoksen vuoksi suurelle valiokunnalle käsiteltäväksi, joka esitti 9.3.1927 (SuVM 83 a/1927 vp) uudemman kerran hallituksen esityksen hyväksymistä alkuperäisessä muodossaan eduskunnalle. Eduskunta hylkäsi sille muuttumattomana esitetyn lakiesityksen 15.3.1927.

Hallitus antoi neljännen esityksen asiasta (HE 11/1929) 1.2.1929. Esitystä muutettiin aikaisempaan esitykseen verrattuna siten, että siinä ehdotettiin korvaavan palveluksen palvelusajan lyhentämistä kolmella kuukaudella korkeintaan yhden vuoden pituiseksi, sekä muutettiin ehdotuksen 4 §:ä siihen sanamuotoon, jonka eduskunta oli aikaisemmin vuonna 1926 hyväksynyt ennen esityksen kaatumista eduskunnan hyväksymän sanamuodon sivuuttamisen vuoksi. Ahvenanmaan maakuntapäivät lausuiivat esityksestä 1.12.1928 ja toistivat siinä vastaesityksensä ahvenanmaalaisen täydestä vapauttamisesta palvelusvelvollisuudesta, sekä toissijaisesti merimiehenä toimivien ahvenanmaalaisen vapauttamisesta palvelusvelvollisuudesta rauhan aikana. Maakuntapäivät vetosivat esityksen mukaisen korvaavan palvelun käyttöönottamisen hyötyjen ja sen aiheuttamien haittojen, vastustuksen ja kustannusten epäsuhtaisuuteen, sekä ahvenanmaalaisen valtakunnallisesti tärkeään taloudelliseen rooliin laivanvarustuselinkeinossa. Lausunnossa maakuntapäivät viittasivat myös uudemman kerran Ahvenanmaansaarten linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimukseen, jonka maakuntapäivät katsoivat edellyttävän ahvenanmaalaisen vapauttamista kaiken muotoisesta asepalveluksesta. Esityksen sisällöstä maakuntapäivät kiinnittivät yhä huomioita lain 4 §:n muotoiluun, joka yhä mahdollisti ahvenanmaalaisen sijoittamisen myös sellaiseen palvelupaikkaan, jossa muu miehistö ei jakanut heidän äidinkieltään, mikäli muuta sijoituspaikkaa korvaavalle palvelukselle ei ollut löydetävissä, sekä lain korvaavaa palvelusvelvollisuutta suorittavan rankaisemista koskevaan 14 §:än siltä osin, kun korvaavaa palvelusta suorittava tulisi osittain rinnastetuksi asepalvelusta suorittavaan rikoksen tehdessään, ja vaati näitä pykälää muutettavaksi.

Perustuslakivaliokunta antoi mietintönsä esityksestä 12.3.1929 (PeVM 5/1929 vp). Perustuslakivaliokunta otti mietinnössään kantaa niin hallituksen esitykseen, kuin maakuntapäivien vastaesitykseen ja totesi niiden olevan toisensa poissulkevia. Tämän perusteella perustuslakivaliokunta päätti käsitellä ensin vastaesityksen. Lausuntohetkellä voimassa olleen, 6.5.1920 voimaan astuneen Ahvenanmaan itsehallinnosta annetun lain 27 §:n mukaan Ahvenanmaan maakunnan asukkaat olivat velvollisia avustamaan isänmaan puolustusta asevelvollisuuden suorittamisen sijasta vastaavasti luotsi- ja majakkalaitoksessa, niin kuin siitä lailla erikseen säädettiin. Perustuslakivaliokunta katsoi, että maakuntapäivien vastaehdotuksen mukainen ahvenanmaalaisten täysi vapauttaminen palvelusvelvollisuudesta asettaisi Ahvenanmaan maakunnan asukkaat vielä edullisempaan asemaan maanpuolustuksen osalta, kuin mitä Ahvenanmaan itsehallintolaki heille jo ennestään salli, eikä pitänyt vastaehdotusta periaatteellisesti kohtuullisena. Lisäksi perustuslakivaliokunta katsoi, että ne perusteet, joihin maakuntapäivät vetosivat ehdotuksensa tueksi, olivat vain osittain paikkaansa pitäviä. Perustuslakivaliokunta päätyi lausumastaan huolimatta kannattamaan maakuntapäivien esittämää lainmuutosta Ahvenanmaan itsehallintolain 27 §:än ja siten hallituksen esityksen hylkäämistä siihen tarkemmin perehtymättä, sillä valiokunta katsoi, että korvaavan palveluksen säätämiseksi esille nousseet monet käytännölliset hankaluudet ja vaikeudet ylittivät jo lähes kymmenen vuotta vireillä olleen hankkeen hyväksymisestä saatavat hyödyt ja katsoi että asia oli saatava pois päiväjärjestyksestä hyväksymällä Ahvenanmaan maakunnan vastaesitys edellä kuvatusta kohtuuttomuudesta huolimatta. Mietintöön annettiin kolme vastalauseetta, joita kannatti yhteensä 8 jäsentä. Suuri valiokunta ei ehtinyt käsitellä perustuslakivaliokunnan mietintöä, jonne eduskunta oli sen käsiteltäväksi lähettänyt ja tästä syystä neljäs hallituksen esitys korvaavasta palveluksesta raukesi 19.4.1929.

Vuonna 1938 annettiin aiemmista esityksistä poikkeava esitys (HE 113/1938 vp), joka ei koskenut palvelusta luotsi- ja majakkalaitoksessa, vaan ahvenanmaalaisten rajoitetun asevelvollisuuden saattamista voimaan. Tasavallan presidentin toimeksiannosta pääministeri kehotti kirjelmässään 10.10.1938 Ahvenanmaan maaherraa kutsumaan Ahvenanmaan maakuntapäivät ylimääräiseen kokoukseen vastaanottamaan presidentin tiedonanto, joka koski kysymystä itsehallintolain 27 §:n muuttamisesta sekä tämän ja siihen välittömästi liittyvien kysymysten valmistavaa käsittelyä varten. Hallitus lähetti 24.10.1938 Ahvenanmaan maakuntapäiville kirjelmän, jossa maakuntapäiviä kehoitettiin ottamaan harkittavakseen ehdotukset laiksi Ahvenanmaan itsehallinnosta annetun lain 27 §:n muuttamisesta ja laiksi Ahvenanmaan maakunnan asukasten velvollisuudesta osallistua isänmaan ja kotiseudun puolustukseen sekä laiksi Ahvenanmaan asukasten palvelemisesta luotsi- ja majakkalaitoksessa. Marraskuun 14. päivänä 1938 antamassaan vastauksessa maakuntapäivät ilmoittivat, etteivät ne voi ottaa mitään määrättyä kantaa laadittujen ehdotusten suhteen, mutta että maakuntapäivät ovat valmiit vastaisuudessa harkitsemaan muuttuneista olosuhteista mahdollisesti aiheutuneita uusia ehdotuksia.

Keväällä 1939 asia eteni eduskuntaan käsiteltäväksi. Hallitus antoi 8.5.1939 eduskunnalle tiedonannon ja samalla esityksen (HE 113/1938) Ahvenanmaan maakunnan asukasten osallisuudesta isänmaan ja maakunnan puolustukseen. Ehdotetun lain mukaan ahvenanmaalaiset asevelvollisuuttaan suorittavat miehet olisi tullut sijoittaa rauhan aikana sellaiseen erilliseen joukkoon tai osastoon, jonka miehistö on koottu Ahvenanmaan maakunnan asevelvollisista, ellei asevelvollinen itse olisi halunnut tulla sijoitetuksi toiseen joukkoon. Näiden Ahvenanmaan maakunnan asevelvollisista koottujen joukkojen opetuskielenä ja komennuskielenä olisi ollut ruotsi, minkä lisäksi asevelvolliset olisi tullut opettaa tuntemaan myös suomenkieliset komentosanat ja ymmärtämään niiden merkitys. Ahvenanmaan maakunnan asevelvollisia ei tullut velvoittaa suorittamaan palvelusta maakunnan ulkopuolella, paitsi milloin se olisi ollut tarpeen tilapäisen tehtävän suorittamista taikka erikois- tai päällystökoulutusta varten. Tällaisen koulutuksen olisi tullut tapahtua ruotsinkielisissä joukko-osastoissa tai ruotsinkielisillä kursseilla. Puolustusasiainvaliokunnan mietinnössään (PuVM 5/1938 vp) tekemän huomion myötä ehdotetun lain nimikkeestä poistettiin tarpeettomana pidetty maininta ”maakunnan” puolustuksesta. Eduskunta

hyväksyi 6.6.1939 hallituksen esityksen johdosta lain Ahvenanmaan maakunnan asukasten osallisuudesta valtakunnan puolustukseen.

Ahvenanmaan itsehallinnosta 6.5.1920 annetun lain 36 §:n mukaisesti tasavallan presidentti jätti lakiehdotuksen Ahvenanmaan maakuntapäivien käsiteltäväksi 9.6.1939. Lakiehdotuksen katsottiin sekä maakuntapäivien lakivaliokunnan, että suuren valiokunnan mietinnöissä (SuVM 150/1938 vp) olevan perustavalla tavalla ristiriidassa itsehallintolain perusteiden kanssa, olevan jopa ”Suomen valtiosäännölle vieras” sekä poikkeavan Suomen ja Ruotsin hallitusten välillä aiemmin sovitusta. Erityistä huolta kannettiin ruotsalaisuuden (”svenska nationaliteten”) säilymisestä Ahvenanmaalla, mikäli kyseessä oleva laki tulisi voimaan. Ehdotettuun lain 10 §:än sisältyvään vaatimukseen, jonka mukaan maakuntaan sijoitettujen upseerien tulisi täydellisen ruotsin kielen suullisen ja kirjallisen hallitsemisen lisäksi hallita hyvin myös suullinen suomen kieli, suhtauduttiin kriittisesti. Maakuntapäivät tuki suuren valiokunnan mietintöä ja äänesti lakia vastaan äänin 21-7. Tasavallan presidentin ollessa estyneenä päätti pääministeri jättää lakiehdotuksen vahvistamatta 3.8.1939.

Ahvenanmaan itsehallintolain muuttamiseksi tehdyt muut aloitteet koskien asevelvollisuutta

Lakialoite (LA 106/2001 vp) laiksi Ahvenanmaan itsehallintolain muuttamisesta koskien muun muassa asevelvollisuuden suorittamista annettiin 25.9.2001. Lakialoitteeseen sisältyvässä lakiehdotuksessa katsottiin itsehallintolain syrjivän kantasuomalaisien oikeuksia ja antavan Ahvenanmaan maakunnalle perusteettomia etuja ja oikeuksia. Lakialoitteessa ehdotettiin muutettavaksi itsehallintolain säännöksiä Ahvenanmaan kotiseutu-oikeudesta sekä elinkeino-oikeudesta ja asevelvollisuuden suorittamisesta. Lakialoite lähetettiin perustuslakivaliokuntaan käsiteltäväksi.

Lakialoitteen pykäläehdotuksessa Ahvenanmaan itsehallintolain 12 §:ä ehdotettiin muutettavaksi siten, että asevelvollisuuden suorittaminen tapahtuisi valtakunnan lakien mukaisesti Puolustusvoimien varuskunnissa tai siviilipalveluksena.

Toimenpideoite (TPA 219/2001 vp) ahvenanmaalaisten asevelvollisuudesta annettiin 19.10.2001. Toimenpideoite sisälsi eduskunnan hyväksyttäväksi ehdotuksen, jonka mukaan hallitus ryhtyy toimenpiteisiin Ahvenanmaan itsehallintolain muuttamiseksi asevelvollisuuden osalta. Toimenpideoite lähetettiin perustuslakivaliokuntaan 9.11.2001.

Perustuslakivaliokunnan mietintö (PeVM 7/2002 vp), joka sisälsi yllä mainitut aloitteet, valmistui 14.1.2003. Perustuslakivaliokunnan mietinnön mukaan Ahvenanmaan itsehallintolaki on 69 §:n mukaisesti laki, jonka säätämiseen osallistuvat yhdenvertaisesti niin eduskunta kuin maakuntapäivät. Se on muodollisesti valtakunnan laki, johon nähden aloiteoikeudesta valtakunnan puolella, muunlaisten säännösten puuttuessa, noudatetaan aloiteoikeuden yleisiä säännöksiä. Perustuslain 70 §:n mukaan lain säätäminen tulee eduskunnassa vireille hallituksen esityksen tai kansanedustajan lakialoitteen perusteella. Riippumatta siitä, millä tavoin itsehallintolakia muuttava laki on tullut eduskunnassa vireille, asia on aikanaan saatettava vielä maakuntapäivien hyväksyttäväksi.

Edellä esitettyyn viitaten valiokunta totesi, että kansanedustajan tekemä lakialoite (LA 106/2001 vp) Ahvenanmaan itsehallintolain muuttamiseksi on perustuslain mukainen tapa myös tällaisen lainsäädäntöasian vireille panemiseksi eduskunnassa. Perustuslaki tai itsehallintolaki ei aseta esteitä myöskään toimenpideoitteen tekemiseen itsehallintolain alaan kuuluvista asioista. Näistä syistä ja eduskunnan työjärjestyksen 39 §:n 3 momentin takia valiokunta käsitteli tässä yhteydessä mietinnön johdannossa mainitut aloitteet. Koska valiokunta hyväksyi ehdotuksen Ahvenanmaan itsehallintolain muuttamisesta hallituksen esityksen (HE 18/2002

vp) pohjalta, jonka tärkeimmät muutosehdotukset koskivat Ahvenanmaan maakunnan osallistumista Euroopan unionissa tehtävien päätösten valmisteluun kansallisella tasolla ja myös EU:n piirissä, valiokunta ehdotti lakialoitteeseen sisältyvän lakiehdotuksen hylättäväksi. Toimenpidealoitteisiin sisältyvien ehdotusten hyväksyminen ei valiokunnan käsityksen mukaan ollut aiheellista, joten valiokunta ehdotti toimenpidealoitteet hylättäviksi.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Nykytila

2.1.1 Perustuslaki

Suomen perustuslain 127 §:n 1 momentin mukaan jokainen Suomen kansalainen on velvollinen osallistumaan isänmaan puolustukseen tai avustamaan sitä sen mukaan kuin laissa säädetään. Säännöksessä vahvistetaan maanpuolustus jokaisen Suomen kansalaisen perustuslakiin perustuvaksi velvollisuudeksi. Samalla säännös valtuuttaa säätämään lailla Suomen kansalaisten velvollisuudesta osallistua isänmaan puolustukseen tai avustaa sitä (PeVL 18/1995 vp ja 9/1996 vp). Pykälän 2 momentin mukaan oikeudesta saada vakaumuksen perusteella vapautus osallistumisesta sotilaalliseen maanpuolustukseen säädetään lailla. Säännöksessä tarkoitettu oikeus rajoittuu vain sotilaalliseen maanpuolustukseen, joka sisältää sekä rauhan ajan asevelvollisuuden suorittamisen Puolustusvoimissa, että sodan ajan tehtävät aseellisessa maanpuolustusorganisaatiossa (HE 309/1993 vp, s. 77–78).

Perustuslaissa tarkoitettu maanpuolustusvelvollisuus kattaa sotilaallisen maanpuolustuksen lisäksi myös muut isänmaan puolustamisen ja siinä avustamisen tavat. Asevelvollisuus puolustusvoimissa kuuluu säännöksen piiriin samoin kuin varusmiespalvelusta korvaava siviilipalvelus sekä velvollisuus osallistua maanpuolustustarkoituksessa järjestettävään muuhun koulutukseen (HE 1/1998 vp, s. 181—182, PeVL 10/1985 vp, s. 3/I, PeVL 18/1995 vp, s. 2/II, PeVL 9/1996 vp, s. 2/I).

Perustuslaista ei ole katsottu johtuvan estettä sille, että asevelvollisuus säädetään lailla koskemaan vain miehiä. Naisten asepalvelus on voitu perustuslakiesityksen perusteluissa olevan nimenomaisen maininnan mukaan säätää edelleen vapaaehtoisuuteen perustuvaksi (HE 1/1998 vp, s. 182/I ja PeVL 9/2007 vp, s. 4/II).

Perustuslain 80 §:n 1 momentin mukaan lailla on säädettävä yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista sekä asioista, jotka perustuslain mukaan muuten kuuluvat lain alaan.

2.1.2 Ahvenanmaan itsehallintolaki

Ahvenanmaan itsehallintolaissa (1144/1991) on erityissäännöksiä asevelvollisuuden suorittamisen korvaavasta muusta palveluksesta niiden henkilöiden osalta, joilla on Ahvenanmaan kotiseutuoikeus.

Ahvenanmaan itsehallintolain 12 § sisältää erityissäännöksen ahvenanmaalaisten asevelvollisuuden suorittamisesta suhteessa perustuslain 127 §:n mukaiseen maanpuolustusvelvollisuuteen. Lain 12 §:n mukaan se, jolla on kotiseutuoikeus, saa asevelvollisuuden suorittamisen sijasta palvelusta vastaavalla tavalla luotsi- ja majakkalaitoksessa tai muussa siviilihallinnossa. Palvelusta luotsi- ja majakkalaitoksessa säädetään valtakunnan lailla maakuntapäivien saatua tilaisuuden antaa lausuntonsa asiassa. Palvelusta muussa siviilihallinnossa säädetään valtakunnan

lailla, johon maakuntapäivät on antanut suostumuksensa. Kunnes tällainen palvelu on järjestetty, ovat 1 momentissa tarkoitetut maakunnan asukkaat vapautettuja asevelvollisuuden suorittamisesta. Pykälän 3 momentin mukaan mitä 1 momentissa säädetään, ei koske sitä, joka 12 vuotta täytettyään on muuttanut maakuntaan. Lain 12 §:n 2 momentissa säädetty menettely on rakennettu siten, että asevelvollisuudesta vapauttaminen on käytännössä toistaiseksi voimassa olevaa.

Ahvenanmaalaisia koskeva vapautus ei johdu Suomea sitovista kansainvälisistä velvoitteista. Ahvenanmaalaiset ovat vapautettuja asevelvollisuuden suorittamisesta ainoastaan, kunnes vaihtoehtoisesta palveluksesta on säädetty. Asevelvollisuuslain 3 §:n 3 momentin mukaan asevelvollisuuden suorittamisen sijasta suoritettavasta palveluksesta säädetään Ahvenanmaan itsehallintolain 12 §:ssä.

Ahvenanmaan itsehallintolain voimassaoloaikana kysymys palveluksesta luotsi- ja majakkalaitoksessa ei ole tullut ajankohtaiseksi, eikä myöskään luotsi- ja majakkalaitoksessa suoritettavan palvelun sisältöä ole tarkennettu itsehallintolakia koskevissa myöhemmissä mietinnöissä tai esityksissä. Toisaalta pykälän tarkoittaman palveluksen sisältöä ei ole myöskään muutettu alkuperäisestä. Korvaavaa palvelua koskevan pykälän säätämisaikaan vuonna 1920 luotsi- ja majakkalaitoksen tehtäviin on kuulunut luotsauspalvelun lisäksi lähinnä väylien ja merenkulun turvalaitteiden ylläpito ja merenmittaus.

Vuonna 1920 luotsaustoiminta oli järjestetty edelleen 9.5.1870 luotsi- ja majakkalaitoksesta Suomessa annetun asetuksen¹ mukaan, sillä sitä ei ollut kumottu 15.12.1917 merenkulkulaitoksen hallinnosta annetulla asetuksella. Vuoden 1917 asetuksella perustettiin merenkulkuhallituksen johtama merenkulkulaitos, jonka alaisuudessa toimi luotsi- ja majakkaosasto². Vuonna 1920 Suomessa toimi 82 rannikoluotsiasemaa, joilla oli henkilökuntaa yhteensä 624 henkilöä.³

Luotsin tehtävät eivät juuri olleet muuttuneet Suomen itsenäistymisen jälkeen. Käytännön työsäännän jokainen luotsi osallistui päivystämiseen, luotsaamiseen ja meriväylien viitoittamiseen, kuten edelliselläkin vuosisadalla. Ammatti opittiin kollegoilta ja asemapaikoilla asuttiin vakituisesti.⁴

Nykyisessä muodossaan edellä kuvattuun korvaavaan palvelukseen kuuluvat tehtävät ovat siirretty lakkautetulta luotsi- ja majakkalaitokselta usealle eri viranomaiselle ja valtio-omisteiselle erityistehtävayhtiölle. Luotsauksessa tarvittava henkilömäärä on vuosikymmenten mittaan vähentynyt merkittävästi.⁵

¹ 1.6.1922 annettiin uusi asetus luotsauksesta ja samana päivänä vahvistettiin asetus loistoista ja muista merenkulun turvalaitteista.

² tästä vielä selvittävää: tuolloin puhutaan luotsi- ja majakkaosastosta, korvaavan palveluksen yhteydessä kuitenkin –laitoksesta.

³ Luotsitoiminnan järjestelytoimikunnan mietintö. Komiteamietintö, B, 1967:77, s. 3.

⁴ Nyman: Uloimmalla rannalla; löytyy tarvittaessa lisää käytännön kuvausta luotsien ja majakanvartioiden työstä. Johtosäännössä erinäisille merenkulkulaitoksessa palveleville toimenhaltijoille (22.4.1921) mainitusti kuului (11 §:n mukaan) luotsihenkilökunnan hoidettaviin virkatehtäviin kuuluu: alusten luotsaus; vartiotoimi luotsipaikalla: meriviittain valmistus ja paikoilleen asettaminen; reimarimerkkien asettaminen ja kunnossapito jne. (dokumentin sivu 317). Ks. majakkahenkilökunnan tehtävät s. 346 (dokumentin sivu 327).

⁵ ks. komiteamietintö (Luotsitoiminnan järjestelytoimikunnan mietintö. 1967:77)

Liikenne- ja viestintävirasto Traficom toimii merenkulun valvovana ja luvittavana viranomaisena alusliikennepalvelun ja meriradioviestinnän suhteen, sekä vastaa merikartoitukseen liittyvästä viranomaistoiminnasta. Väylävirasto vastaa vesiväylien ja kauppamerenkulun väylien, sekä näillä väylillä olevia merenkulun turvalaitteiden, kuten majakoiden, poijujen, viittojen ja linjamerkkien ylläpidosta.

Väylävirasto suorittaa osan tehtävistään erityisesti jäänmurtoon ja väylänhoitoon kuuluvien turvalaitteisiin ja majakoihin liittyen ostopalveluna valtioyhtiö Arctia Oy:lta. Arctia toteuttaa myös Traficomien vastuualueelle kuuluvia merenkartoitustehtäviä. Väylävirasto vastaa alusliikennepalveluiden järjestämisestä ja hankkii ne ostopalveluna. Alusliikennepalvelut, mukaan lukien turvallisuusradiotoiminta, josta käytetään kansainvälistä nimeä Vessel Traffic Service (VTS), tuottaa Suomessa liikenne- ja viestintäministeriön omistajaohjauksessa toimiva valtioyhtiö Finntraffic Oy ja sen kaksi VTS-keskusta. Ahvenanmeren eteläisen reittijakojärjestelmän liikennettä valvoo Finntraffic Oy:n Länsi-Suomen meriliikennekeskuksesta käsin Åland Sea Traffic. Suomessa luotsauspalvelut toteuttaa valtion erityistehtäväyhtiö Finn-pilot Pilotage Oy, joka huolehtii luotsauslain (561/2023) mukaisten luotsauspalvelujen tarjonnasta sekä muista luotsauslaissa säädetyistä luotsaukseen liittyvistä tehtävistä ja velvollisuuksista luotsauslaissa määritellyillä vesialueilla.

Ahvenanmaalaisten kotiseutuoikeus

Ahvenanmaan itsehallintolain 6 §:n mukaan Ahvenanmaan kotiseutuoikeus on sillä, jolla oli kotiseutuoikeus tämän lain voimaan tullessa Ahvenanmaan itsehallintolain (670/51) nojalla ja alle 18-vuotiaalla lapsella, joka on Suomen kansalainen ja joka asuu maakunnassa, jos hänen isällään tai äidillään on kotiseutuoikeus. Lain 7 §:n mukaan kotiseutuoikeus voidaan myöntää myös hakemuksen perusteella. Maakunnan hallitus myöntää kotiseutuoikeuden. Kotiseutuoikeus on hakemuksesta myönnettävä, jollei sen myöntämistä vastaan ole painavia syitä, Suomen kansalaiselle, joka on muuttanut maakuntaan ja jolla on keskeytyksettä ollut maakunnassa varsinainen asunto ja koti vähintään viiden vuoden ajan, sekä jolla on tyydyttävä ruotsin kielen taito.

Kotiseutuoikeudella on Suomessa oikeusvaikutuksia vain Ahvenanmaalla. Kotiseutuoikeus on perusta äänioikeuden käyttämiselle maakuntapäivien vaaleissa, kiinteän omaisuuden hankkimiselle, elinkeinon harjoittamiselle ja asevelvollisuuden suorittamista koskevalle poikkeukselle.

2.1.3 Asevelvollisuuslaki

Asevelvollisuuslaki on tullut voimaan 1. päivänä tammikuuta 2008. Laki korvasi vuodelta 1950 peräisin olleen asevelvollisuuslain. Uudistuksen perimmäisenä tavoitteena tuolloin oli saattaa asevelvollisuuslaki perustuslain mukaiseksi sekä ajantasaisemmaksi ja toimivammaksi.

Asevelvollisuuslaissa säädetään maanpuolustusvelvollisuuden täyttämistä asevelvollisena Puolustusvoimissa. Laki sisältää perussäännökset koskien kutsuntoja ja palveluskelpoisuuden tarkastamista, palvelukseen määräämistä ja sen järjestämistä, aseetonta palvelusta ja maanpuolustusvelvollisuuteen perustumatonta palvelusta, ylimääräistä palvelusta ja palvelusta liikekannallepanon aikana, sekä asevelvollisuuteen kuuluvia etuuksia. Laissa on lisäksi säännöksiä varusmiespalveluksesta vapauttamisesta toisessa valtiossa suoritetun palveluksen perusteella sekä toisen valtion kansalaisuuden perusteella. Lakiin sisältyy myös rangaistussäännöksiä ja säännöksiä muutoksenhausta. Laissa säädetään lisäksi asevelvollisen määräämisestä virka-apu- ja pelastustehtäviin sekä muihin Puolustusvoimille laissa säädettyihin tehtäviin.

Asevelvollisuuslain mukaan aluetoimisto suunnittelee ja johtaa sotilaallista maanpuolustusta alueellaan, järjestää kutsunnat ja käsittelee asevelvollisuutta koskevia asioita. Muutoksenhakuviranomaisen asevelvollisuutta koskevissa asioissa on kutsunta-asiain keskuslautakunta.

Asevelvollisuuslain 2 §:n mukaan jokainen miespuolinen Suomen kansalainen on asevelvollinen sen vuoden alusta, jona hän täyttää 18 vuotta, sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 60 vuotta, jollei jäljempänä toisin säädetä. Pykälän 3 momentin mukaan asevelvollinen on palveluksessa taikka kuuluu reserviin tai varareserviin. Lain 3 §:n 3 momentin mukaan asevelvollisuuden suorittamisen sijasta suoritettavasta palveluksesta säädetään Ahvenanmaan itsehallintolain 12 §:ssä.

Asevelvollisuuslain 12 §:ssä säädetään kutsunnan tarkoituksesta. Pykälän mukaan kutsunnassa määritetään asevelvollisen palveluskelpoisuus, ja sen perusteella päätetään palveluksesta. Lisäksi annetaan tietoa maanpuolustusvelvollisuudesta ja edistetään kansanterveystyötä. Lain 13 §:ssä säädetään, että Kutsunnanalainen on miespuolinen Suomen kansalainen, joka: 1) kutsuntavuonna täyttää 18 vuotta; 2) on jäänyt edellisiin kutsuntoihin saapumatta, jollei hänen palveluskelpoisuudestaan ole vielä erikseen tehty päätöstä eikä hän ole täyttänyt tai sinä vuonna täydet 30 vuotta; tai 3) on määrätty 10 §:n 2 momentin nojalla uudelleen tarkastettavaksi kutsunnassa.

Asevelvollisuuslain 49 §:ssä säädetään reserviin ja varareserviin kuulumisesta. Pykälän 1 momentin mukaan asevelvollinen kuuluu varusmiespalveluksen jälkeen reserviin: 1) miehistöön kuuluva sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 50 vuotta; 2) upseeri, opistoupseeri ja aliupseeri sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 60 vuotta; 3) upseeri, jolla on everstin tai kommodorin tai niitä ylempi sotilasarvo, niin kauan kuin hän on palveluskelpoinen. Pykälän 2 momentin mukaan varareserviin kuuluu asevelvollinen, joka: 1) ei ole vielä suorittanut varusmiespalvelusta; 2) ei enää kuulu reserviin; tai 3) on vapautettu palveluksesta rauhan aikana.

Asevelvollisuutta ja siviilipalvelusta koskevalla lainsäädännöllä toteutetaan perustuslain 127 §:ssä säädetty maanpuolustusvelvollisuus. Maanpuolustusvelvollisuus koskee kaikkia suomalaisia. Lakiin perustuvat poikkeukset maanpuolustusvelvollisuuden toteuttavasta asevelvollisuudesta ja siviilipalveluksesta ovat ahvenanmaalaisten kotiseutuoikeus ja naisten sukupuoleen perustuva vapautus.

Lisäksi kaksoiskansalainen voidaan vapauttaa rauhan ajan palveluksen suorittamisesta, jos henkilö on suorittanut asepalvelusta toisessa valtiossa tai hänellä on tosiasialliset siteet muualle kuin Suomeen.

Ahvenanmaan kotiseutuoikeuden omaavat miehet, pois lukien ne jotka ovat 12 vuotta täytettyään muuttaneet Ahvenanmaalle, ovat tällä hetkellä vapautettuja asevelvollisuudesta, koska Ahvenanmaan itsehallintolain mukaisesta korvaavasta palveluksesta ei ole säädetty, eikä Ahvenanmaan itsehallintolain mukaista korvaavaa palvelusta ole järjestetty.

Kaksoiskansalaisuus ja asevelvollisuus

Suomessa ei edellytetä, että henkilö luopuisi toisen maan kansalaisuudesta saadessaan Suomen kansalaisuuden, tai että hän saadessaan toisen maan kansalaisuuden menettäisi Suomen kansalaisuuden. Kaksoiskansalaiset muodostavat asevelvollisryhmän, jolla on tietyin edellytyksin mahdollisuus saada kokonaan tai osittain vapautus varusmiespalveluksesta rauhan aikana.

Asevelvollisuuden suorittamisesta ovat Suomessa voimassa kansainväliset sopimukset, joista esimerkkeinä Suomen tekemät sopimukset Norjan, Ruotsin ja Tanskan (SopS 44/1968) sekä

Argentiinan kanssa (SopS 43/1963). Lisäksi on voimassa kansalaisuudesta tehty eurooppalainen yleissopimus (SopS 94/2008). Suomen kansalainen, johon sovelletaan kahta ensin mainittua sopimusta, ei ole kutsunnanalainen eikä hänen tarvitse suorittaa asevelvollisuuteensa liittyvää palvelusta Suomessa sinä aikana, jona hänen katsotaan vakituisesti asuvan kansalaisuutensa mukaisessa sopimusvaltiossa. Sopimusvaltioissa asuvien monikansalaisten ei tarvitse vapautusta erikseen hakea, vaan heidän osaltaan sovelletaan mainittuja sopimuksia. Pohjoismaiden välisen sopimuksen (44/1968) mukaan henkilön, joka on kahden sopimusvaltion kansalainen, tulee suorittaa asevelvollisuus siinä valtiossa, jossa hänen vakinainen asuinpaikkansa on. Suomen ja Argentiinan kanssa tehty sopimus (SopS 43/1963) edellyttää, että asianomainen näyttää viranomaisen antamalla todistuksella täyttäneensä asevelvollisuutta koskevat velvollisuudet toisessa kotimaassaan.

Kaksinkertaisen asevelvollisuuden välttämiseksi on Euroopan neuvoston piirissä solmittu Strasbourgissa 6. päivänä marraskuuta 1997 kansalaisuudesta tehty eurooppalainen yleissopimus, joka tuli sovituin osin voimaan Suomessa 1. päivänä joulukuuta 2008 (SopS 94/2008). Sopimuksen mukaan henkilöiden, joilla on kahden tai useamman sopimusvaltion kansalaisuus, edellytetään suorittavan asevelvollisuutensa ainoastaan yhdessä näistä sopimusvaltioista. Ellei sopimusvaltioiden välillä tehdyissä erityissopimuksissa toisin määrätä, ovat tällaiset henkilöt asevelvollisia siinä sopimusvaltiossa, jonka alueella he asuvat. He voivat kuitenkin 19 vuoden ikään saakka missä tahansa muussa sopimusvaltiossa, jonka kansalaisia he ovat, suorittaa vapaaehtoisesti asevelvollisuuden, joka kestää tosiasiallisesti yhteensä vähintään yhtä pitkän ajan kuin varusmiespalvelus ensin mainitussa sopimusvaltiossa. Henkilöt, jotka näin ovat suorittaneet varusmiespalveluksensa yhdessä sellaisessa sopimusvaltiossa, jonka kansalaisia he ovat, ja muuttavat sen jälkeen asumaan toisen sellaisen sopimusvaltion alueelle, jonka kansalaisia he ovat, ovat velvollisia palvelemaan reservissä ainoastaan jälkimmäisessä sopimusvaltiossa.

Suomi teki eurooppalaisen yleissopimuksen 29 artiklan 1 kappaleen mukaisesti yleissopimuksen 22 artiklan a kohtaan varauman, jonka mukaan toisessa sopimusvaltiossa varusmiespalveluksesta vapautetun ei katsota suorittaneen varusmiespalvelusta Suomessa. Henkilö voidaan kuitenkin vapauttaa varusmiespalveluksesta asevelvollisuuslain 74 tai 76 §:n nojalla.

Asevelvollisuuslain 74 §:ssä säädetään varusmiespalveluksesta vapauttamisesta toisessa valtiossa suoritettujen palvelusten perusteella. Pykälän mukaan Suomen kansalaiseksi otettu toisen valtion kansalainen sekä Suomen kansalainen, jolla on tai on ollut myös toisen valtion kansalaisuus, vapautetaan hakemuksesta varusmiespalveluksen suorittamisesta rauhan aikana, jos asianomainen on sanotussa valtiossa suorittanut asevelvollisen rauhanaikaiseen palvelusvelvollisuuteen kuuluvaa palvelusta vähintään neljä kuukautta.

Asevelvollisuuslain 76 §:n mukaan varusmiespalveluksesta vapautetaan rauhan aikana hakemuksesta Suomen kansalainen, jolla on myös toisen valtion kansalaisuus, jos asianomaisen asuinpaikka ei ole Suomessa ja hän osoittaa, että hänen tosiasialliset siteensä perheen, opintun, toimeentulon taikka muiden henkilökohtaisten asioiden osalta ovat muualle kuin Suomeen. Lain 77 §:ssä säädetään vapauttamisperusteeseen vetoamisesta. Asevelvollinen, joka vetoaa toisen valtion kansalaisuuteen, tulee toimittaa sotilasviranomaiselle tarvittaessa selvitys kansalaisuustaan ja asevelvollisuuden suorittamisesta muussa valtiossa. Asevelvollinen, joka on aloittanut varusmiespalveluksen siitä huolimatta, että hänet olisi voitu vapauttaa palvelusvelvollisuudesta tässä luvussa säädetyllä perusteella, ei voi vedota vapauttamisperusteeseen enää sen jälkeen, kun hän on aloittanut varusmiespalveluksen tietoisena vapauttamisperusteesta.

2.1.4 Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta

Uusi laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta tuli voimaan 1.6.2022 (HE182/2021 vp). Uudistuksen tarkoituksena oli saattaa naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta koskeva lainsäädäntö perustuslain vaatimusten mukaiseksi ja lakiteknisesti ajantasaiseksi. Samalla laissa käytettyjä käsitteitä ja palveluksen ikärajoja yhtenäistettiin asevelvollisuuslain kanssa.

Naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain (282/2022) 1 §:n mukaan nainen voidaan kirjallisesta hakemuksesta ottaa varusmiespalvelusta vastaavaan vapaaehtoiseen asepalvelukseen, jos hän palveluksen aloittaessaan on Suomen kansalainen ja asevelvollisuuslain 9 §:ssä tarkoitettulla tavalla palveluskelpoinen. Lain 5 §:n mukaan, jos asepalvelusta suorittava henkilö on 30 päivän kuluessa asepalveluksen aloittamispäivästä ilmoittaa, ettei hän jatka asepalvelusta, joukko-osaston komentajan on peruutettava asepalveluksen aloittamismääräys ja henkilö on heti kotiutettava.

Lain 6 §:ssä säädetään asepalveluksen järjestämisestä ja asepalveluksen suhteesta varusmiespalvelukseen. Naisten vapaaehtoinen asepalvelus järjestetään asevelvollisuuslaissa säädetyn varusmiespalveluksen yhteydessä ja se suoritetaan samalla tavalla kuin varusmiespalvelus sekä rinnastetaan siihen kaikissa suhteissa, jollei 5 §:stä muuta johdu. Kun henkilö on aloittanut asepalveluksen tai on annetun määräyksen mukaan ollut velvollinen aloittamaan palveluksen, häneen sovelletaan 5 §:ssä säädettyjä poikkeuksia kaikkia niitä säännöksiä, jotka koskevat asevelvollisuuslain mukaisesti varusmiespalvelukseen määrättyä. Lain 5 §:n 1 momentissa säädetyn 30 päivän määräajan jälkeen henkilö rinnastetaan palveluksen aikana ja hänen siitä vapauduttuaan kaikilta osin asevelvolliseen.

Lain 5 §:ssä säädetään asepalveluksen aloittamismääräyksen peruuttamisesta. Pykälän 1 momentissa säädetään, että jos asepalveluksen aloittamismääräyksen saanut henkilö ilmoittaa, ettei hän aloita asepalvelusta, aluetoimiston on heti peruutettava määräys. Jos asepalvelusta suorittava henkilö 30 päivän kuluessa asepalveluksen aloittamispäivästä ilmoittaa, ettei hän jatka asepalvelusta, joukko-osaston komentajan on peruutettava asepalveluksen aloittamismääräys ja henkilö on heti kotiutettava.

2.1.5 Laki sukupuolen vahvistamisesta

Laki sukupuolen vahvistamisesta tuli voimaan 3.4.2023. Lain 1 §:ssä säädetään, että henkilö vahvistetaan kuuluvaksi toiseen sukupuoleen kuin mihin hänet on väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annetussa laissa (661/2009) tarkoitettuun väestötietojärjestelmään merkitty, jos hän: 1) esittää selvityksen siitä, että hän pysyvästi kokee kuuluvansa vahvistettavaan sukupuoleen; 2) on täysi-ikäinen; ja 3) on Suomen kansalainen tai hänellä on asuinpaikka Suomessa.

Lain 2 §:ssä säädetään hakemusmenettelysäännöksistä. Pykälän mukaan sukupuolen vahvistamista koskeva hakemus on ensinnäkin tehtävä kirjallisesti Digi- ja väestötietovirastolle. Kun hakemus on tullut vireille, on Digi- ja väestötietoviraston viipymättä annettava hakijalle tietoa hakemuksen käsittelystä ja sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksista. Hakijan on nämä tiedot saatuaan kirjallisesti vahvistettava hakemuksensa, kuitenkin aikaisintaan 30 päivän kuluessa siitä, kun hakemus on tullut vireille. Tämän jälkeen Digi- ja väestötietovirasto voi vahvistaa hakijan sukupuolen. Jos hakija taasen ei ole vahvistanut hakemustaan viimeistään kuuden kuukauden kuluttua vireilletulosta, hakemus raukeaa. Digi- ja väestötietoviraston on vahvistusta sukupuolesta tehtävä välittömästi merkintä väestötietojärjestelmään. Pykälän 5 momentin mukaan uuden hakemuksen sukupuolen vahvistamiseksi voi tehdä aikaisintaan vuoden kuluttua edellisen sukupuolen vahvistamisesta. Erityisen painavasta syystä uuden hakemuksen voi kuitenkin tehdä ennen vuoden määräajan päättymistä. Ahvenanmaan valtiovirasto hoitaa Digi- ja väestötietovirastolle sukupuolen vahvistamisesta annetussa laissa säädettyjä tehtäviä.

Sukupuolen vahvistamisesta annetun lain 3 §:n 1 momentissa säädetään, että tämän lain mukaisesti vahvistettua sukupuolta on pidettävä henkilön sukupuolena sovellettaessa muuta lainsäädäntöä, jollei toisin säädetä. Kyseinen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksia koskeva säännös on muodostanut asevelvollisuuslain kannalta epäselvän oikeustilan, jossa kaikki sukupuolensa naiseksi vahvistaneet reserviläiset kategorisesti tulisi poistaa reservistä, sillä asevelvollisuus ja siten reserviin kuuluminen koskevat vain miespuolisia Suomen kansalaisia (asevelvollisuuslain 2 ja 49 §) tai niitä henkilöitä, jotka ovat suorittaneet naisten vapaaehtoisen asepalveluksen (laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta 6 §).

Sukupuolen vahvistamisesta annetun lain esitöiden (HE 189/2022 vp) mukaan vahvistettua sukupuolta olisi pidettävä henkilön sukupuolena esimerkiksi asevelvollisuuslakia sovellettaessa. Kutsunanalaisuus määräytyy väestötietojärjestelmään merkityn sukupuolen mukaan ja siten myös kutsunanalaisuudessa henkilön sukupuolena pidettäisiin henkilön tämän lain mukaan vahvistettua sukupuolta. Jos henkilö vahvistaa sukupuolensa mieheksi 18 ja 29 ikävuoden välillä, hän on kutsunanalainen ja hänet kutsutaan tarkastukseen, jossa hänen palveluskelpoisuutensa arvioidaan. Jos henkilö vahvistaa sukupuolensa mieheksi 30 ja 60 ikävuoden välillä, katsotaan hänet asevelvollisuuslain 49 §:n 2 momentin mukaisesti henkilöksi, joka ei ole suorittanut varusmiespalvelusta, ja joka kuuluu varareserviin.

Sukupuolen vahvistamisesta annettua lakia koskevan hallituksen esityksen mukaan, kun henkilö vahvistaa sukupuolensa toiseksi, lähtökohtaisesti on perusteltua soveltaa häneen hänen vahvistetun sukupuolensa mukaista sääntelyä, koska henkilö nimenomaan haluaa tulla tunnustetuksi oman sukupuoli-identiteettinsä mukaisesti. Näin ollen sukupuolensa mieheksi vahvistaneeseen tulee esimerkiksi soveltaa asevelvollisuuslakia (HE 189/2023 vp, s. 43.)

2.1.6 Henkilötietojen käsittely Puolustusvoimissa

Asevelvollisten henkilötietojen käsittelystä säädetään henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa annetussa laissa (332/2019). Asevelvollisrekisteri on edellä viitatussa lain 4 §:n 1 momentin 1 kohdan tarkoittama pysyvä rekisteri, jota käytetään muun muassa palveluskelpoisuuden määrittämistä ja palvelukseen määräämistä varten. Asevelvollisrekisterin sisältämiä henkilötietoja käsitellään useissa tietojärjestelmissä. Oikeusperusteina asevelvollisrekisterissä tapahtuvaan henkilötietojen käsittelyyn sovelletaan yleislakina henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä annettua lakia (1054/2018) ja erityislakina henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa annettua lakia.

Asevelvollisrekisterissä käsitellään myös niiden naisten henkilötietoja, jotka ovat naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetussa lain (285/2022) mukaisesti hakeutuneet palvelukseen, suorittavat sitä parhaillaan tai kuuluvat palveluksen jälkeen reserviin.

Asevelvollisrekisteristä ei ole mahdollista seuloa tietoja reserviläisen Ahvenanmaan kotiseutu-oikeudesta. Tästä johtuen Puolustusvoimien olisi mahdotonta suoraan tiedottaa yksittäisiä henkilöitä lain muutoksen oikeusvaikutuksista.

Puolustusvoimilla on kyseisen lain mukaan oikeus saada asevelvollisrekisterin käyttötarkoituksia varten salassapitosäännösten estämättä tarpeellisia tietoja muun muassa väestötietojärjestelmästä seuraavana vuonna 18 vuotta täyttävistä asevelvollisista kutsunaa varten sekä muista asevelvollisista palvelukseen määräämistä ja sijoittelua varten. Käytännössä tiedot välittyvät asevelvollisrekisteriin esimerkiksi sukupuolensa vahvistaneiden henkilöiden tunnistamisen osalta keskeisiä henkilötunnusten muutoksia koskien Digi- ja väestötietoviraston ylläpitämästä julkishallinnon henkilörekisterien päivityspalvelusta, jonka kautta asevelvollisrekisteriin päivitetään väestötietojärjestelmään kirjatut muutokset automaattisesti, erikseen sovituin väliajoin.

Merkintä henkilötunnuksen muuttamisen perusteesta eli tieto siitä, että henkilötunnuksen muuttamisen syynä on sukupuolen vahvistaminen, tuli voimaan väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annettuun lakiin (661/2009, 13 § 1 momentti 15 kohta) vuonna 2010 väestötietolain kokonaisuudistuksen yhteydessä. Kyseinen tieto ei välity tällä hetkellä automaattisesti asevelvollisrekisteriin. Tästä syystä Puolustusvoimien ei ole mahdollista toteuttaa viranomaisaloitteisesti näiden henkilöiden kontaktointia.

2.1.7 Vakiintunut käytäntö ahvenanmaalaisten asepalveluksen osalta

Kutsunnat järjestetään Ahvenanmaalla vuosittain, sillä kaikilla Ahvenanmaalla asuvilla ei ole kotiseutu-oikeutta, jolloin heidän tulee osallistua kutsuntoihin. Ahvenanmaan kotiseutu-oikeuden omaavia vapaaehtoisesti palvelukseen hakeutuvia miehiä on arviolta vuosittain noin 1–5 henkilöä. Yhteensä ahvenanmaalaisia on miespuolisessa ikäluokassa noin 150. Pääosa vapautetaan kotiseutu-oikeuden perusteella asepalveluksen suorittamisesta.

Väestötietojärjestelmästä ei ole saatavissa tietoa Ahvenanmaan asukkaiden kotiseutu-oikeudesta. Sen vuoksi Ahvenanmaan alueen kunnista vastaava Lounais-Suomen aluetoimisto lähettää vuosittain Ahvenanmaalla asuvien kutsuntaikäisten nimilistan maakunnan hallitukselle, joka tarkastaa henkilöiden kotiseutu-oikeuden ja palauttaa listan tarvittavilla kotiseutu-oikeustiedoilla täydennettynä aluetoimistolle. Aluetoimisto ilmoittaa asevelvollisuudesta vapauttamisesta siihen oikeutetuille. Muille kutsunnanalaisille, joita on vuosittain ollut alle 10, aluetoimisto järjestää kutsunnat Maarianhaminan kaupungissa asevelvollisuuslain 127 §:n mukaisesti.

2.2 Nykytilan arviointi

Asepalvelus

Varusmiespalveluksen suorittaa Suomessa vuosittain noin hieman alle 20 000 miestä. Naisten vapaaehtoisen asepalvelun suorittaa vuosittain noin tuhat naista. Varusmiespalveluksen kesto on koulutettavasta tehtävästä riippuen 165, 255 tai 347 vuorokautta. Varusmies ei saa itse valita palveluksensa kestoja, vaan valinnan tekee Puolustusvoimat. Kokonaisuudessaan noin 36 prosenttia varusmiehistä palvelee 165 vuorokautta, noin 14 prosenttia 255 vuorokautta ja noin 50 prosenttia 347 vuorokautta. Varusmiespalveluksessa opittuja taitoja kerrataan ja päivitetään kertausharjoituksissa, joihin osallistuu vuosittain noin 25 000–30 000 reserviläistä.⁶

Ahvenanmaalaisten vapaaehtoinen asepalvelus

Vuosittain 1–5 kotiseutu-oikeuden omaavaa miestä hakeutuu vapaaehtoiseen asepalvelukseen. Koska Ahvenanmaan kotiseutu-oikeuden omaavat miehet ovat Ahvenanmaan itsehallintolain säännösten perusteella vapautettuja asevelvollisuuden suorittamisesta, kunnes itsehallintolain 12 §:n 1 momentissa säädetystä korvaavasta palveluksesta on annettu laintasoiset säännökset, ei vapaaehtoista palvelusta suorittaville voida tästä syystä asettaa asevelvollisuuteen kuuluvia velvoitteita viranomaisen päätöksellä. Palvelukseen määräämisellä ja palveluksen keskeyttämisellä on suora vaikutus yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin, mistä syystä niistä tulisi säätää lailla.

⁶ Puolustusvoimien vuoden 2022 tilastot

Säännökset ahvenanmaalaisten vapautuksesta asevelvollisuuden suorittamisesta on aikoinaan perusteltu sillä, että suomi on komentokielenä myös ruotsinkielisissä joukko-osastoissa. Vapautuksella ei ole historiallisesti yhteyttä Ahvenanmaan demilitarisoituun ja neutraloituun statukseen. Tämä oikeustila on vallinnut ensimmäisestä itsehallintolaista alkaen eli vuodesta 1920.⁷

Säännös ahvenanmaalaisten asevelvollisuudesta vapauttamisesta, kunnes korvaava palvelu on järjestetty, on ollut itsehallintolaissa vuodesta 1920. Säännös koskee vain niitä ahvenanmaalaisia, joilla on kotiseutuoikeus. Lainsäädäntöä palveluksesta siviilihallinnossa ei ole koskaan annettu. Korvaavan palveluksen myötä Ahvenanmaan itsehallintoviranomaiset saisivat erilaisiin soveltuviin tehtäviin koulutetun siviilireservin erilaisten normaaliolojen häiriötilanteiden ja poikkeusolojen hoitoon.

Kuten edellä jaksossa 2.1 on kuvattu, korvaavaan palvelukseen kuuluvat tehtävät ovat nykyisessä muodossaan siirretty lakkautetulta luotsi- ja majakkalaitokselta usealle eri viranomaiselle ja valtio-omisteiselle erityistehtävyyhtiölle.

Edellä esitetyn perusteella, jos haluttaisiin jatkaa ahvenanmaalaisten kotiseutuoikeuden omaavien miesten hakeutumista vapaaehtoisesti suorittamaan asevelvollisuutta, tulisi asiasta säätää lain tasolla.

Sukupuolen vahvistamisen arviointi ja johtopäätökset

Voimassa oleva asevelvollisuuslaki ei sisällä tarkempia säännöksiä siitä, millaisia oikeusvaikutuksia sukupuolen vahvistamisesta annetussa laissa tarkoitettulla sukupuolen vahvistamisella on asevelvollisuuden kannalta reserviin kuulumista koskien, jos sukupuoli vahvistetaan vasta suoritettuna varusmiespalveluksen jälkeen. Koska naiset ovat vapautettuja asevelvollisuudesta, ei sukupuolensa varusmiespalveluksen jälkeen naiseksi vahvistanut henkilö kuuluisi enää reserviin tai varareserviin edes niin halutessaan nykyisen epäselvän oikeustilan vuoksi.

Asevelvollisuuslaissa ei ole myöskään säännöksiä siitä, että henkilö, joka vahvistaa sukupuolensa naiseksi kesken varusmiespalveluksen, saisi halutessaan jatkaa palvelusta keskeytyksettä naisten vapaaehtoisena asepalveluksena. Käytännössä kyseisen henkilön palvelus jouduttaisiin nykyisin keskeyttämään, minkä jälkeen henkilön tulisi hakeutua vapaaehtoiseen asepalvelukseen, jos hän haluaisi suorittaa palveluksensa loppuun. Tämä ei ole tarkoituksenmukaista Puolustusvoimien tai varusmiespalvelusta suorittavan henkilön kannalta, joka haluaisi jatkaa palvelustaan keskeytyksettä vapaaehtoisena asepalveluksena.

Naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annettu laki ei asevelvollisuuslain tavoin sisällä tarkempia säännöksiä siitä, miten sukupuolen vahvistaminen vaikuttaa asepalvelukseen. Lainsäädännön lähtökohtana on, että asevelvollisuus koskee vain miespuolisia Suomen kansalaisia sekä naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetussa laissa tarkoitettuna vapaaehtoisena asepalveluksen suorittaneita naisia, jotka rinnastetaan palveluksen aikana ja palveluksesta vapaututtuun kaikilta osin asevelvolliseen (laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta 6 §:n 3 momentti). Jos henkilön sukupuoli vahvistetaan suoritettuna varusmies- tai asepalveluksen jälkeen naiseksi, ei henkilöön enää sovelleta asevelvollisuuslain 2 §:n säännöstä asevelvollisuudesta, sillä häntä kohdellaan lainsäädännössä vahvistettuna sukupuolensa mukaisesti naisena, joita asevelvollisuus ei koske. Toisaalta henkilö ei olisi asevelvollinen myöskään naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain perusteella, sillä varusmiespalveluksen suorittanut henkilö

⁷ Ahvenanmaan itsehallinnon kehittäminen. Ahvenanmaa-komitean 2013 loppumietintö. Oikeusministeriö, s. 188.

ei ole suorittanut naisten vapaaehtoista asepalvelusta. Tällöin henkilö ei myöskään voisi enää kuulua reserviin, vaikka hän niin toivoisikin.

Naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetussa laissa ei myöskään ole säännöstä siitä, että sukupuolensa kesken asepalveluksen mieheksi vahvistava henkilö jatkaisi palvelustaan keskeytyksellä varusmiespalveluksena. Oikeustila on tältä osin epäselvä, eikä tämä ole tarkoituksenmukaista Puolustusvoimien taikka palvelusta suorittavan henkilön kannalta.

Sukupuolen vahvistamisesta annetun lain 3 §:n 1 momentissa säädetään, että tämän lain mukaisesti vahvistettua sukupuolta on pidettävä henkilön sukupuolena sovellettaessa muuta lainsäädäntöä, jollei toisin säädetä. Kyseinen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksia koskeva säännös on muodostanut asevelvollisuuslain kannalta epäselvän oikeustilan, jossa kaikki sukupuolensa naiseksi vahvistaneet reserviläiset kategorisesti tulisi poistaa reservistä, sillä asevelvollisuus ja siten reserviin kuuluminen koskevat vain miespuolisia Suomen kansalaisia (asevelvollisuuslain 2 ja 49 §) tai niitä henkilöitä, jotka ovat suorittaneet naisten vapaaehtoisen asepalveluksen (laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta 6 §).

Sukupuolen vahvistamisesta annettua lakia koskevan hallituksen esityksen mukaan, kun henkilö vahvistaa sukupuolensa toiseksi, lähtökohtaisesti on perusteltua soveltaa häneen hänen vahvistetun sukupuolensa mukaista sääntelyä, koska henkilö nimenomaan haluaa tulla tunnustetuksi oman sukupuoli-identiteettinsä mukaisesti. Näin ollen sukupuolensa mieheksi vahvistaneeseen tulee esimerkiksi soveltaa asevelvollisuuslakia (HE 189/2023 vp, s. 43.)

Sukupuolen vahvistamisella on siten oikeusvaikutuksia esimerkiksi suhteessa asevelvollisuuteen. Vahvistettua sukupuolta pidetään lähtökohtaisesti henkilön sukupuolena sovellettaessa lainsäädäntöä, kuten asevelvollisuuslakia. Henkilön asevelvollisuus määräytyy vahvistetun sukupuolen mukaan. Mieheksi sukupuolensa vahvistaneiden osalta oikeustila suhteessa asevelvollisuuteen on selkeä, eikä sitä arvioida tässä esityksessä enempää.

Sukupuolen vahvistamisesta annetun lain 2 §:ssä säädetään, että kun Digi- ja väestötietovirasto on vahvistanut henkilön sukupuolen, sen on välittömästi tehtävä merkintä vahvistetusta sukupuolesta väestötietojärjestelmään. Puolustusvoimat saisi siten tiedon henkilön vahvistetusta sukupuolesta väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annetun lain 3 §:ssä tarkoitetusta väestötietojärjestelmästä. Puolustusvoimilla olisi siten mahdollisuus todentaa henkilön uusi sukupuoli.

Käytännössä tiedot välittyvät asevelvollisrekisteriin esimerkiksi sukupuolensa vahvistaneiden henkilöiden tunnistamisen osalta keskeisiä henkilötunnusten muutoksia koskien Digi- ja väestötietoviraston ylläpitämästä julkishallinnon henkilörekisterien päivityspalvelusta, jonka kautta asevelvollisrekisteriin päivitetään väestötietojärjestelmään kirjatut muutokset automaattisesti, erikseen sovituin väliajoin. Kuten luvussa 2.1.6. on kuvattu, Puolustusvoimille ei kuitenkaan välity automaattisesti tieto siitä, että henkilötunnuksen muuttamisen syynä on sukupuolen vahvistaminen.

Oikeustilan selkeyttämiseksi reserviin kuulumisesta ja palveluksen jatkamisesta ilman keskeytyksiä sukupuolen vaihdoksesta huolimatta asiasta tulisi säätää lain tasolla. Lisäksi oikeustilan selkeyttämiseksi naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annettua lakia tulisi täsmentää.

3 Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on selkeyttää oikeustilaa ensinnäkin niiden ahvenanmaalaisten kotiseutu-oikeuden omaavien miesten osalta, jotka vapaaehtoisesti haluavat hakeutua suorittamaan asevelvollisuuslain mukaista palvelusta.

Toiseksi esityksen tavoitteena on selkeyttää nykyistä oikeustilaa sekä parantaa sukupuolten välistä tasa-arvoa mahdollistamalla reserviin kuulumisen ensinnäkin niille reserviläisille, jotka ovat vahvistaneet sukupuolensa naiseksi, sekä toiseksi mahdollistaa palveluksen jatkaminen naisten vapaaehtoisena asepalveluksena niille, jotka vahvistavat sukupuolensa naiseksi kesken varusmiespalveluksen.

Lisäksi tavoitteena on asevelvollisuuslain ja naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain muutoksilla pyritään yhtenäistämään lainsäädäntöä siten, että se vastaisi sukupuolen vahvistamisesta annetun lain vaatimuksia henkilön sukupuolen mukaisesta kohtelusta muuta lainsäädäntöä sovellettaessa.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

Asevelvollisuuslakia ehdotetaan muutettavaksi siten, että siinä säädettäisiin ahvenanmaalaisten kotiseutu-oikeuden omaavien miesten oikeudesta hakea asevelvollisuuden suorittamisesta vapauttamisen kumoamista. Lakiin ehdotetaan muutettavaksi ensinnäkin lain soveltamisalaa koskeva säännös, jonka mukaan asevelvollisuuslaissa säädettäisiin jatkossa ahvenanmaalaisten oikeudesta hakeutua vapaaehtoisesti suorittamaan asevelvollisuuslain mukaista palvelusta. Toiseksi lakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi luku, jossa säädettäisiin vapautuksen kumoamisen hakemusmenettelystä ja sen oikeusvaikutuksista. Lisäksi muutoksenhakua ja siirtymäsäännöstä koskeviin säännöksiin esitetään muutoksia.

Sukupuolen vahvistamiseen liittyviä menettelyitä koskien asevelvollisuuslakiin ehdotetaan säädettäväksi palveluksen aloittamista koskevan määräyksen peruuttaminen, reserviin ja varareserviin kuulumisesta ja palveluksen jatkamisesta naisten vapaaehtoisena asepalveluksena. Myös siirtymäsäännökseen ehdotetaan muutosta, jolloin ennen tämän lain voimaantuloa sukupuolensa vahvistaneet henkilöt voisivat kuulua reserviin. Lisäksi naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annettuun lakiin ehdotetaan lisättäväksi säännös, jonka mukaan sukupuolensa mieheksi vahvistanut henkilö siirtyy asevelvollisuuslain piiriin.

Asevelvollisuuslain ja naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain muutoksilla otettaisiin huomioon sukupuolen vahvistamisesta annetussa laissa tarkoitetun sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutukset ja selkeytettäisiin oikeustilaa.

Sukupuolen vahvistamisesta annetun lain mukaisesti vahvistettua sukupuolta olisi pidettävä henkilön sukupuolena sovellettaessa muuta lainsäädäntöä, jollei toisin säädetä. Kun henkilö vahvistaa sukupuolensa naiseksi ennen palvelukseen astumista, häntä kohdellaan naisena, eikä häntä määrätä palvelukseen. Mikäli henkilö vahvistaa sukupuolensa naiseksi palveluksen aikana tai reservissä, jäisi hänelle esityksen mukaan mahdollisuus ilmoittaa, ettei hän halua olla palveluksessa tai reservissä. Tällaisella erityisellä sääntelymallilla edistettäisiin sukupuolensa naiseksi vahvistavan henkilön itsemääräämisoikeutta.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

Yleiset vaikutukset

Ehdotetuilla asevelvollisuuslain ja naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain muutoksilla selkeytettäisiin oikeustilaa, kun sekä kotiseutu-oikeuden omaavien miesten vapaaehtoisesta palveluksesta olisi laintasoista sääntelyä, että sukupuolensa vahvistaneille henkilöille säädettäisiin mahdollisuudesta jatkaa palvelusta keskeytyksettä tilanteessa, jossa sukupuoli vahvistetaan naiseksi kesken varusmiespalveluksen. Myös reserviin kuulumista koskevan sääntelyn tarkentamisella selkeytetään oikeustilaa ja sukupuolen vahvistamisen oikeustilaa. Ahvenanmaalaisten kotiseutu-oikeuden omaavien vapaaehtoista asepalvelusta koskevan muutoksen myötä pystyttäisiin myös paremmin turvaamaan keskeisten tehtävien täyttämisen Puolustusvoimissa ja Rajavartiolaityksessä.

Sukupuolen vahvistamisesta annettua lakia koskevassa hallituksen esityksessä arvioitiin, että sukupuolen vahvistamisen helpottamisen voi arvioida lisäävän mahdollisuutta menettelyn väärinkäytöksille. Esityksessä todetaan, että henkilö, jonka sukupuoli-identiteetti vastaa hänelle syntymän yhteydessä määritettyä sukupuolta voisi esimerkiksi pyrkiä käyttämään menettelyä väärin tavoitellakseen omaa etuaan tai välttääkseen tiettyä velvollisuutta kuten asevelvollisuutta. Se saattaisi myös mahdollistaa tilanteen, jossa henkilö vahvistaa sukupuolensa toistuvasti häivyttääkseen todellisen henkilöllisyytensä rikollisessa tarkoituksessa. Ehdotetun lain vaikutukset sääntelyn kohderyhmälle on kuitenkin arvioitu olevan huomattavia verrattuna sen mahdollisiin kielteisiin vaikutuksiin (HE 189/2022 vp, s. 66). Nyt ehdotetulla sääntelyllä ei arvioida olevan vastaavia kielteisiä vaikutuksia. Ehdotettu sääntely saattaa vähentää edellä mainitun sääntelyn kielteisiä vaikutuksia, kun henkilön ei olisi enää pakko poistua reservistä vahvistettuaan sukupuolensa naiseksi.

4.2.1 Taloudelliset vaikutukset

Ehdotuksella ei arvioida olevan merkittäviä taloudellisia vaikutuksia, sillä ehdotettu hakemusmenettely, jolla vapautuksen kumoamista voisi hakea, koskisi vain varsin rajattua määrää henkilöitä. Myös sukupuolensa vahvistaneiden osalta ehdotuksella arvioidaan olevan vähäiset taloudelliset vaikutukset.

4.2.2 Muut ihmisiin kohdistuvat ja yhteiskunnalliset vaikutukset

Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin

Ahvenanmaalaiset

Ehdotettu muutos selkeyttäisi Ahvenanmaan kotiseutu-oikeuden omaavien miesten oikeudellista asemaa ja oikeusturvaa suhteessa niin muihin asevelvollisiin, kuin myös ahvenanmaalaisiin naisiin, kun myös Ahvenanmaan kotiseutu-oikeuden omaavien miesten asepalveluksen oikeusvaikutuksista säädettäisiin lain tasolla. Esityksellä laajennettaisiin kotiseutu-oikeuden omaavien ahvenanmaalaisien miesten lain tasoisia oikeuksia osallistua yhteiskunnan eri toimintoihin, kuten mahdollisuutta hakeutua suorittamaan asevelvollisuuslain mukaista palvelusta, joka osaltaan avaa heille myös sotilaallista koulutusta edellyttävät virat. Tällä hetkellä henkilö, joka ei ole suorittanut asepalvelusta, voi hakeutua vain rajavartiolaityksen virkoihin, pois lukien upseerin virat.

Muutoksen myötä asepalvelukseen hyväksytyjä ahvenanmaalaisia kotiseutuoikeuden omaavia miehiä koskisivat palvelukseen astuttua samat oikeudet ja velvollisuudet, kuten muitakin asevelvollisia.

Sukupuolen vahvistaminen

Ehdotuksessa on otettu lähtökohdaksi, että Puolustusvoimat saa tiedon sukupuolen vahvistamisesta henkilöltä itseltään. Sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutukset ovat siten riippuvaisia henkilön omasta aktiivisuudesta. Asevelvollinen mies, joka vahvistaa sukupuolensa naiseksi eikä ilmoita sukupuolen vahvistamisesta Puolustusvoimille, tulee kohdelluksi aieman sukupuolensa mukaisesti. Näin ollen henkilö voi esimerkiksi saada palvelukseenastumismääräyksen ja suorittaa varusmiespalveluksen sekä saada kutsun kertausharjoitukseen, vaikka hän ei naisena ole asevelvollinen. Ennen asepalveluksen aloittamista ja sen aikana mies voi vapautua asevelvollisuudelta vahvistamalla sukupuolensa naiseksi. Suoritetun asepalveluksen jälkeen henkilö kuuluu reserviin, huolimatta siitä, onko hän suorittanut asepalveluksensa varusmiespalveluksena vai naisten vapaaehtoisena asepalveluksena. Näin ollen reservissä oleva henkilö säilyy reservissä, vaikka hän vahvistaisi sukupuolensa toiseksi.

Ehdotuksen arvioidaan vahvistavan sukupuoli-identiteettiin liittyvää itsemääräämisoikeutta ja vähentävän sukupuoli-identiteettiin perustuvaa syrjintää.

Vaikutukset yhdenvertaisuuteen ja sukupuolten tasa-arvoon

Ahvenanmaalaiset

Ehdotetulla muutoksella olisi käytännössä vaikutuksia vain kotiseutuoikeuden omaaviin miehiin, sillä naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annettu laki koskee myös kotiseutuoikeuden omaavien naisten oikeutta hakeutua vapaaehtoisesti asepalvelukseen. Naisten vapaaehtoisen asepalveluksen suorittanut nainen rinnastetaan täysimääräisesti asevelvolliseen naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain (285/2022) 6 §:n 3 momentin rinnastussäännöksen mukaisesti.

Esityksellä on myönteisiä vaikutuksia kotiseutuoikeuden omaavien naisten ja miesten yhdenvertaisuuden toteutumiseen.

Sukupuolen vahvistaminen

Reserviin kuulumista koskevan sääntelyn tarkentamisella koskien sukupuolen vahvistamista parannetaan naisten ja miesten välistä tasa-arvoa antamalla varusmiespalveluksen jälkeen sukupuolensa naiseksi vahvistaneelle henkilölle mahdollisuus jäädä halutessaan reserviin varusmiespalveluksen suorittaneita miehiä vastaavalla tavalla.

Vaikutukset kielellisiin oikeuksiin

Ahvenanmaalaisten kielellisistä oikeuksista säädetään Ahvenanmaan itsehallintolaissa. Lain 36 §:n mukaan maakunta on ruotsinkielinen. Lain 40 §:n mukaan julkisista varoista ylläpidettävien ja tällaisista varoista avustusta saavien koulujen opetuskielenä on ruotsi, jollei maakuntalailla toisin säädetä. Koulujen opetuskieli on mainittu myös Kansainliiton neuvoston päätöksessä 24.6.1921.

Asevelvollisuuslain 55 §:n mukaan asevelvollisten opetuskieli on suomi tai ruotsi. Suomen- tai ruotsinkielisellä asevelvollisella on oikeus tulla määrättyksi joukko-osastoon, jonka opetuskieli

on hänen äidinkieltensä. Opetuskielenä voidaan käyttää muuta kuin 1 momentissa tarkoitettua kieltä, kun opetus liittyy kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan taikka kun siihen on muu erityinen syy.

Puolustusvoimien komentokielestä säädetään kielilaissa (423/2003). Lain 39 §:n mukaan Puolustusvoimien joukko-osastojen kieli on suomi. Vähintään yksi joukko-osasto on kuitenkin ruotsinkielinen. Muita ruotsinkielisiä joukko-osastoja sekä joukkoyksiköjä samoin kuin kaksikielisiä yksiköitä voidaan tarpeen vaatiessa perustaa siten kuin puolustusvoimista annetussa lainsäädännössä säädetään.

Suomen- ja ruotsinkielisen siviilipalvelusvelvollisen oikeudesta suorittaa siviilipalveluksensa äidinkielellään säädetään siviilipalveluslaissa (1446/2007).

Ahvenanmaan kotiseutu-oikeuden omaavia miehiä hakeutuu asepalvelukseen vuosittain noin 1-5. He suorittavat palveluksensa ruotsinkielisessä Uudenmaan prikaatissa ja tätä käytäntöä on tarkoitus jatkaa.

4.2.3 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Ahvenanmaalaiset

Ehdotuksella ei arvioida olevan merkittäviä vaikutuksia viranomaisten toimintaan.

Ehdotetulla muutoksella voi olla jossain määrin Puolustusvoimien aluetoimiston asiakaspalvelutehtäviä lisäävä vaikutus, sillä esityksen mukaan aluetoimistot käsittelevät ja ratkaisevat vapautuksen kumoamista koskevat hakemukset ja niitä koskevat mahdolliset oikaisuvaatimukset. Lisäksi esityksellä voi olla jossain määrin vaikutuksia puolustusministeriön yhteydessä toimivaan kutsunta-asiain keskuslautakuntaan, joka toimii asevelvollisuuslain 7 §:n mukaisesti ylimpänä muutoksenhakuviranomaisena asevelvollisuutta koskevissa asioissa.

Ahvenanmaalaisen suorittamalla asepalveluksella on merkitystä Puolustusvoimien sotilasvirkaan nimittämiseksi. Sotilasvirkaan nimitettävältä vaaditaan puolustusvoimista annetun lain (551/2007) 37 §:n 2 momentin mukaan, että hän on suorittanut Suomen Puolustusvoimissa tai Rajavartiolaitoksessa joko asevelvollisuuden aseellisessa palveluksessa tai naisten vapaaehtoisen asepalveluksen. Rajavartiolaitoksen osalta laissa rajavartiolaitoksen hallinnosta (577/2005) 10 §:n 3 momentissa on säädetty, että Rajavartiolaitoksen viran yleisenä kelpoisuusvaatimuksena oleva asevelvollisuuden suorittaminen aseellisessa palveluksessa ei koske henkilöä, joka on Ahvenanmaan itsehallintolain 12 §:n 1 momentin nojalla vapautettu tämän palveluksen suorittamisesta. Ahvenanmaalainen asepalveluksen suorittamaton mies voi tulla nimitetyksi rajavartion hallinnosta annetun lain 9 §:n 1 momentissa tarkoitettuihin merivartijan ja rajavartijan sotilasvirkoihin, mutta ei upseerin, taikka erikoisupseerin virkoihin. Rajavartiolaitoksen ja Puolustusvoimien upseerit koulutetaan Maanpuolustuskorkeakoulussa.

Maanpuolustuskorkeakoulusta annettu lain (1121/2008) 16 §:n 3 momentin mukaan upseerin virkaan johtavin opintoihin otettavalta vaaditaan ennen opintojen aloittamista saatu reservin upseerin koulutus. Reservinupseerin koulutus järjestetään pääsääntöisesti asevelvollisuuslain (1438/2007) 5 luvussa säädetyllä tavalla erikseen koulutukseen soveltuvuutensa perusteella koulutukseen määrätuille varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittaville. Reservinupseerin koulutus on mahdollista saada myös varusmiespalveluksen ulkopuolella täydennyskurssiperusteisesti, mutta niihin osallistumisen edellytys on kuuluminen reserviin, johon asevelvollinen kuuluu asevelvollisuuslain 49 §:n 1 momentin mukaan varusmiespalveluk-

sen suorittamisen jälkeen, jollei häntä ole siirretty varareserviin. Näin ollen asepalveluksen suorittamatonta ahvenanmaalaista miestä ei voida nimittää sotilasvirkaan Puolustusvoimilla, taikka upseerin virkaan Rajavartiolaitoksella.

Tällä arvioidaan olevan vaikutuksia viranomaisten toimintaan siten, että ahvenanmaalaisen miehen mahdollisuus sotilasuralle on erittäin rajattu suhteessa muihin suomalaisiin. Näin ollen sotilasvirkoihin tai upseerin opintoihin pyrkivien määrä ja sitä myöten erityisesti ruotsinkielisten upseerien ja Puolustusvoimien muissa sotilasvirassa palvelevien määrien katsotaan vähentyvän, mikäli ahvenanmaalaisten miesten asepalvelus ei ole mahdollista.

Sukupuolen vahvistaminen

Ehdotuksilla selkeytettäisiin ja helpotettaisiin palveluksen käytännön järjestelyitä, kun palvelusta voitaisiin jatkaa keskeytyksestä sukupuolen vahvistamisen jälkeen. Ehdotus mahdollistaa sen, että sotilaskoulutuksen saanut henkilö pysyy Puolustusvoimien käytettävissä myös sukupuolen vahvistamisen jälkeen. Nykytilassa sukupuolensa naiseksi vahvistava henkilö ei voi sujuvasti jatkaa jo aloittamaansa asepalvelusta tai pysyä reservissä.

Vaikutukset viranomaisten tietojärjestelmiin ja tiedonhallintaan

Sukupuolen vahvistamisella on asevelvollisuuslakiin ja naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annettuun lakiin nähden oikeusvaikutuksia. On tärkeää, että tieto sukupuolen vahvistamisesta välittyy sitä tarvitseville tahoille. Tieto väestötietojärjestelmään merkittyy sukupuolittien tulleista muutoksista on mahdollista välittää väestötietojärjestelmästä sitä tarvitseville tahoille voimassa olevan sääntelyn mukaisesti. Vastaavasti sukupuolta koskevaa tietoa tarvitsevilla tahoilla on valmius vastaanottaa kyseinen tieto ja sitä koskevat muutokset. Ehdotetut muutokset voidaan toteuttaa voimassa olevalla lainsäädännöllä.

Puolustusvoimien tietojärjestelmiin ei ole tarvetta tehdä muutoksia nyt esitettävien lisäysten johdosta.

4.2.4 Vaikutukset kansalliseen turvallisuuteen ja maanpuolustukseen

Ehdotetulla muutoksella arvioidaan olevan myönteisiä vaikutuksia kansalliseen turvallisuuteen ja maanpuolustukseen. Muutoksen myötä kotiseutu-oikeuden omaavat ahvenanmaalaiset miehet voisivat asevelvollisuutensa myötä hakeutua esimerkiksi sotilasuralle, jolloin Puolustusvoimien ja Rajavartiolaitoksen palveluksessa olisi enenevissä määrin henkilöitä, joilla on myös Ahvenanmaan paikallistuntemusta. Lisäksi Ahvenanmaalla olisi myös omia reserviläisiä, joilla on paikallistuntemusta.

4.2.5 Vaikutukset Ahvenanmaan maakuntaan

Ahvenanmaalla järjestettäviin kutsuntoihin osallistuu vuosittain 7–15 miestä, joista vapaaehtoisia on noin viisi. Ahvenanmaalla miesikäluokan koko on noin 150 henkilöä ja koko ikäluokka noin 300 henkilöä. Vaikka vuosittain varusmiespalvelukseen hakeutuva joukko on suhteellisen pieni, on jokaisella asepalveluksen suorittaneella tärkeä merkitys Ahvenanmaan paikallistuntemuksen osalta.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

Ahvenanmaalaisten asepalvelus

Nykytilan säilyttäminen

Vaihtoehtoja nyt tehtäville muutoksille olisi ensinnäkin nykytilan säilyttäminen. Nykytilan säilyttämisen myötä voimassa oleva lainsäädäntö jäisi oikeusvaikutuksiltaan epäselväksi, jos ahvenanmaalaisten ottamista vapaaehtoisesti asepalvelukseen edelleen jatkettaisiin. Nykytilan säilyttäminen tarkoittaisi siten myös, että nykyistä käytäntöä ei olisi enää tarkoituksenmukaista jatkaa.

Asevelvollisuuslain muuttaminen poikkeuslailla

Mikäli katsottaisiin, että esityksen sisältämä sääntelyehdotus ei olisi oikeudellisesti mahdollinen, toisena vaihtoehtona olisi antaa asevelvollisuuslain muutos poikkeuslakina. Poikkeuslaissa voitaisiin säätää ahvenanmaalaisten kotiseutu-oikeuden omaavien miesten väliaikaisesta oikeudesta hakeutua vapaaehtoisesti asepalvelukseen. Poikkeuslaki annettaisiin määräaikaisena ja ehdollisena. Poikkeuslain voimassaoloaikana säädettäisiin valtakunnan lailla Ahvenanmaan itsehallintolain 12 §:ssä säädetystä korvaavasta palveluksesta. Poikkeuslakien käyttämisen kynnys on nykyisin erittäin korkea, eikä ole täysin selvää, voitaisiinko kyseistä vaihtoehtoa sellaisenaan hyväksyä.

Poikkeuslakien välttäminen on vakiintunut valtiosääntöperiaate. Sen mukaan uusien, puhtaasti kansallisista tarpeista johtuvien poikkeuslakien säätämistä tulee välttää. Poikkeuslakimenettelyn käyttöön suhtaudutaan pidättyvästi. Mahdolliset ristiriidat perustuslain ja lakiehdotuksen välillä tulee ensisijaisesti poistaa lakiehdotukseen tehtävin muutoksin. Poikkeuslakimenettelyyn voidaan turvautua vain erityisen poikkeuksellisissa tapauksissa ja pakottavista syistä. Jos poikkeuslakimenettelyn kuitenkin joudutaan turvautumaan, tulee poikkeus rajata mahdollisimman tarkaksi ja vähäiseksi. Tällöin poikkeus on ensisijaisesti pyrittävä säätämään määräaikaiseksi.⁸

Perustuslakivaliokunta on esimerkiksi lausunnossaan PeVL 8/2023 todennut, että valiokunta on vakiintuneesti korostanut, että perustuslain mahdollisia muutostarpeita tulee arvioida huolellisesti ja välttämättömiksi arvioidut muutokset tehdä perusteellisen valmistelun sekä siihen liittyvän laajapohjaisen keskustelun ja yhteisymmärryksen pohjalta (HE 1/1998 vp, s. 31, PeVM 9/2010 vp, 2. 3–4, PeVM 10/2006 vp, s. 2–3, PeVM 5/2005 vp, s.2).

Korvaavasta palveluksesta säätäminen

Ahvenanmaan itsehallintolain 12 §:n mukaan palvelusta luotsi- ja majakkalaitoksessa säädetään valtakunnan lailla maakuntapäivien saatua tilaisuuden antaa lausuntonsa asiassa. Palvelusta muussa siviilihallinnossa säädetään valtakunnan lailla, johon maakuntapäivät on antanut suostumuksensa. Korvaava palvelus suoritettaisiin velvollisen omalla äidinkielellä ja se olisi oltava mahdollista suorittaa Ahvenanmaalla. Korvaavan palveluksen myötä itsehallintoviranomaiset saisivat erilaisiin soveltuviin tehtäviin koulutetun siviilireservin erilaisten normaaliolojen häiriötilanteiden kuin myös poikkeusolojen hoitoon.

Yleisesti on tunnistettu tarve kehittää Ahvenanmaan siviilipuolustusta huomioiden Ahvenanmaan alueelliset tarpeet ja erityispiirteet. Uusi sääntely korvaavasta palveluksesta edellyttäisi

⁸ HE 1/1998 vp, s. 125, PeVM 10/1998 vp, s. 22–23

kuitenkin laajempaa selvitystyötä, mitä ei ole katsottu tarkoituksenmukaiseksi toteuttaa tämän hankkeen yhteydessä.

Perustuslain muuttaminen

Lisäksi valmistelussa on arvioitu sitä, edellyttäisikö asia perustuslain 127 §:n muuttamista. Ottaen huomioon perustuslakivaliokunnan vakiintunut tulkintakäytäntö perustuslain suhteellisesta pysyvyydestä (kts. esimerkiksi PeVM 4/2018 vp, s. 3) ei asiaa ole arvioitu tarkemmin. Lisäksi valmistelussa on keskusteltu siitä, tulisiko asia ratkaista itsehallintolakia muuttamalla. Valmistelussa on kuitenkin otettu huomioon itsehallintolain erityinen käsittelyjärjestys ja todettu, että asiaa ei ole tarkoituksenmukaista pyrkiä ratkaisemaan nyt itsehallintolain muutoksella.

Sukupuolen vahvistaminen

Vaihtoehtona esityksen mallille, jonka mukaan henkilön tulee itse ilmoittaa sukupuolen vahvistamisesta Puolustusvoimille, olisi malli, jossa Puolustusvoimat saisi tiedon sukupuolen vahvistamisesta Digi- ja väestötietovirastolta. Tässä vaihtoehdossa sukupuolen vahvistamisen asevelvollisuuteen kohdistuvat oikeusvaikutukset eivät olisi henkilön oman aktiivisuuden varassa. Tilanteessa, jossa miehenä varusmiespalveluksensa aloittanut tai varusmiespalveluksen jo suorittanut henkilö vahvistaisi sukupuolensa naiseksi, Puolustusvoimien tulisi oma-aloitteisesti selvittää, onko henkilö halukas jatkamaan asepalvelustaan tai pysymään reservissä.

Malli ei poikkeaisi sukupuolen vahvistamisesta annetun lain lähtökohdista, sillä henkilöä kohdeltaisiin tässä mallissa uuden sukupuolensa mukaisesti.

Mallin arvioidaan lisäävän merkittävästi henkilöhallinnollista työtä aluetoimistoissa. Mallin voitaisiin arvioida edistävän itsemääräämisoikeuden toteutumista ja lisäävän henkilöiden tiedonsaantimahdollisuuksia omassa asiassaan.

Määräyksen peruuttaminen

Vaihtoehtona esitettävälle sääntelylle, joka perustuisi henkilön omaan aktiivisuuteen olisi se, että viranomaisen peruuttaisi omasta aloitteestaan palveluksen aloittamista koskevan määräyksen silloin kun henkilö on vahvistanut sukupuolensa naiseksi. Lisäksi määräyksen peruuttamisen edellytyksenä olisi, että kyseisen henkilön on tullut erikseen ilmaista tahtonsa aloittaa palveluksen sukupuolen vahvistamisesta huolimatta. Jos henkilö ei ole ilmaissut erikseen tahtoaan, tulisi määräys peruuttaa. Malli lisäisi henkilöhallinnollista työtä aluetoimistossa ja saattaisi viivästyttää mahdollisen vapaaehtoisen palveluksen aloittamista olennaisesti.

Kuuluminen reserviin

Menettely juridisen sukupuolen mukaan

Vaihtoehtona ehtona esitettävälle sääntelylle, joka perustuisi henkilön omaan aktiivisuuteen olisi se, että reserviin kuulumisen edellytyksenä sukupuolensa vahvistaneen henkilön olisi ilmaista erikseen tahtonsa kuulua reserviin. Tässä mallissa henkilöä kohdeltaisiin lähtökohtaisesti uuden sukupuolensa mukaisesti ja malli olisi sukupuolen vahvistamisesta annetun lain oikeusvaikutusten kanssa linjassa. Mallin heikkoutena voidaan kuitenkin nähdä niin Puolustusvoimien kuin henkilöiden itsensä kannalta, että henkilöt poistettaisiin reservistä automaattisesti. Henkilön itsemääräämisoikeus ei toteutuisi mallissa toivotulla tavalla.

Siirtymäsäännöksen ratkaisuvaihtoehdoista

Ahvenanmaalaisten asepalvelus

Vaihtoehtoisesti voitaisiin säätää, että henkilö, joka on suorittanut asepalveluksen ennen tämän lain voimaantuloa, voisi ilmoituksen varaisesti ilmaista tahtonsa kuulua jatkossakin reserviin. Ilmoitus olisi tehtävä hakijan kotipaikan aluetoimistolle. Hakijan olisi vahvistettava ilmoitus viimeistään kolmen kuukauden kuluttua siitä, kun ilmoitus on tullut vireille. Jos henkilö ei vahvista ilmoitustaan säädetyssä ajassa, ilmoitus raukeaisi ja henkilön ei katsottaisi enää kuuluvan reserviin. Mallin heikkoutena voidaan pitää henkilön automaattista poistamista reservistä tilanteissa, jossa hän on jättänyt ilmoittamatta halukkuudestaan pysyä reservissä. Lisäksi hänelle annettu sotilaskoulutus jäisi hyödyntämättä, mitä ei voida pitää maanpuolustuksen kannalta hyväksyttävänä eikä resurssien käytön kannalta tarkoituksenmukaisena.

6 Lausuntopalaute

Työryhmän mietinnöstä pyydettiin ajalla xx.xx.2025– xx.xx.2025 lausuntoa yhteensä xx taholta Lausuntopalvelu.fi-palvelun kautta. Lausuntoa pyydettiin seuraavilta tahoilta: XXX. Myös tahoilla, joilta lausuntoa ei nimenomaisesti pyydetty, oli mahdollisuus antaa lausunto.

Lausuntoja saatiin XX taholta. Lausunnon antoivat XXX.

[TÄYDENTYY JATKOVALMISTELUSSA]

7 Säännöskohtaiset perustelut

7.1 Asevelvollisuuslaki

1 §. Soveltamisala. Pykälään lisättäisiin uusi 3 kohta, jonka mukaan asevelvollisuuslaissa säädettäisiin lisäksi Ahvenanmaan itsehallintolaissa (1144/1991) säädetyin kotiseutuoikeuden omaavan miehen oikeudesta hakea vapaaehtoisesti vapautuksen kumoamista asevelvollisuuden suorittamiseksi.

30 §. Määräyksen peruuttaminen. Pykälään lisättäisiin uusi 5 momentti, jossa säädettäisiin, että palveluksen aloittamista koskeva määräys tulee peruuttaa silloin, kun henkilö on ennen palvelukseen astumista vahvistanut sukupuolensa naiseksi sukupuolen vahvistamisesta annetun lain mukaisesti ja ilmoittanut, ettei aloita palvelusta naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain mukaisena palveluksena ennen määrättyä palvelukseen astumispäivää.

Säännöksellä mahdollistettaisiin henkilön astuminen palvelukseen saman palveluksen aloittamista koskevan määräyksen mukaisesti, eikä henkilön tarvitsisi hakea erikseen naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen. Säännösmuutos on tarkoituksenmukainen, koska henkilö olisi jo todettu palveluskelpoiseksi, eikä juridinen sukupuoli vaikuta henkilön palveluskelpoisuuteen. Säännöksellä edistettäisiin henkilön sujuvaa hakeutumista asepalvelukseen.

Puolustusvoimat voisi peruuttaa määräyksen vain niissä tapauksissa, jossa henkilö itse ilmoitaisi, ettei aio aloittaa palvelusta.

49 §. Kuuluminen reserviin ja varareserviin. Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti, jossa säädettäisiin, että reserviin kuuluisi 1 ja 2 momentissa säädetyin edellytyksin myös henkilö, joka varusmiespalveluksen suorittamisen jälkeen on vahvistanut sukupuolensa naiseksi sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (295/2023) mukaisesti. Säännöstä sovellettaisiin 129 §:n

8 momentin siirtymäsäännöksen mukaan myös heihin, jotka ovat vahvistaneet sukupuolensa sukupuolen vahvistamisesta annetulla lailla kumotun transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (563/2002) nojalla.

Sukupuolen vahvistamisesta annetun lain 3 §:n 1 momentissa säädetään, että tämän lain mukaisesti vahvistettua sukupuolta on pidettävä henkilön sukupuolena sovellettaessa muuta lainsäädäntöä, jollei toisin säädetä. Lakia koskevassa hallituksen esityksessä todetaan, että vahvistettua sukupuolta olisi pidettävä henkilön sukupuolena esimerkiksi asevelvollisuuslakia sovellettaessa (HE 183/2023 vp, s. 92).

Ehdotetulla uudella 3 momentilla mahdollistettaisiin jo suoritettua varusmiespalveluksen jälkeen sukupuolensa naiseksi vahvistaneille henkilöille, jotka ovat vapautettuja asevelvollisuudesta, mahdollisuus kuulua reserviin heidän tahtonsa mukaisesti. Ilmoituksesta säädettäisiin uudessa 49 a §:ssä.

Lain 49 §:n 1 momentin mukaan asevelvollinen kuuluu varusmiespalveluksen jälkeen reserviin 1) miehistöön kuuluva sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 50 vuotta; 2) upseeri, opistoupseeri ja aliupseeri sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 60 vuotta; 3) upseeri, jolla on everstin tai kommodorin tai niitä ylempi sotilasarvo, niin kauan kuin hän on palveluskelpoinen.

Voimassa olevan lain 49 §:n 2 momentissa säädetään, että varareserviin kuuluu asevelvollinen, joka: 1) ei ole vielä suorittanut varusmiespalvelusta; 2) ei enää kuulu reserviin; tai 3) on vapautettu palveluksesta rauhan aikana.

Ehdotetulla uudella 3 momentilla mahdollistettaisiin henkilön kuulumisen myös varareserviin siinä tilanteessa, että häneen ei reserviin ilmoittautuessa enää soveltuisi jokin 1 momentissa tarkoitetuista edellytyksistä. Käytännössä aluetoimisto ei voisi hyväksyä reserviin vapaaehtoisesti hakevaa yli 50-vuotiasta miehistössä palvelutta henkilöä, alle 60-vuotiasta upseerina, opistoupseerina tai aliupseerina palvelutta henkilöä, taikka upseerina palvelutta henkilöä, jolla on everstin tai kommodorin tai niitä ylempi sotilasarvo, jos hän ei enää olisi palveluskelpoinen. Aluetoimisto voisi kuitenkin käsitellä henkilön sitovan ilmoituksen halukkuudesta liittyä reserviin siten, että henkilö merkittäisiin varareserviin kuuluvaksi, jos pykälän 2 momentissa säädetty edellytykset täyttyvät.

Parlamentaarinen komitea on mietinnössään ehdottanut reservin yläikärajan nostamista. Puolustusministeriössä on tällä hallituskaudella vireillä asevelvollisuuslain kehittämistä koskevia hankkeita, joissa tarkastellaan muun muassa reserviläisten ikärajan nostamista.

Sukupuolen vahvistamisesta annetun lain 2 §:n 2 momentin mukaan sukupuolen vahvistamista koskevan hakemuksen tultua vireille Digi- ja väestötietoviraston on viipymättä annettava hakijalle tietoa hakemuksen käsittelystä ja sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksista. Digi- ja väestötietoviraston sivuilta löytyvässä tietopakettissa kerrotaan muun muassa vaikutuksista asevelvollisuuteen⁹.

⁹ <https://dvv.fi/documents/16079645/17546503/Tietoa+sukupuolen+vahvistamisen+vaikutuksista.pdf/Oba2e6ea-8c65-733c-64a2-0cdf745b8515/Tietoa+sukupuolen+vahvistamisen+vaikutuksista.pdf?t=1709296163947>.

31.10.2024

49 a §. Ilmoitus. Pykälässä säädettäisiin, että edellä 30 §:n 5 momentissa ja 49 §:n 3 momentissa tarkoitettu ilmoitus olisi toimitettava sille aluetoimistolle, jonka toimialueella hakijan kotipaikka sijaitsee. Säännös mahdollistaisi sekä sähköisen, postitse tapahtuvan että henkilökohtaisen asioinnin. Aluetoimiston olisi kuitenkin varmistuttava asianmukaisesti hakijan henkilöllisyydestä. Ilmoitus toimitettaisiin sille aluetoimistolle, jonka toimialueella hakijan kotipaikka sijaitsee.

60 b §. Palveluksen jatkaminen naisten vapaaehtoisena asepalveluksena. Lakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi pykälä, jossa säädettäisiin, että henkilö, joka varusmiespalveluksen aikana vahvistaa sukupuolensa naiseksi sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (295/2023) mukaisesti, jatkaa palvelustaan keskeytyksettä naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain tarkoittamana asepalveluksena, jollei hän sitovalla ilmoituksella ilmoita keskeyttävänsä palvelustaan sukupuolen vahvistamisen vuoksi. Jos henkilö jatkaa palvelusta keskeytyksettä, ei henkilöön sovelleta naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain 5 §:n 1 momentissa tarkoitettua määräaika.

Ehdotetun muutoksen myötä henkilö voisi halutessaan jatkaa palvelusta keskeytyksettä vahvistettuaan sukupuolensa naiseksi varusmiespalveluksen aikana. Tällöin palvelusta jatkettaisiin naisten vapaaehtoisena asepalveluksena, josta säädetään naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetussa laissa.

Henkilön jatkaessa palvelusta keskeytyksettä henkilön palvelus järjestettäisiin naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain 6 §:n mukaisesti asevelvollisuuslaissa säädetyn varusmiespalveluksen yhteydessä ja se suoritettaisiin samalla tavalla kuin varusmiespalvelus sekä rinnastettaisiin siihen kaikissa suhteissa, jollei naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain 5 §:stä muuta johdu.

Palveluksen jatkamisella keskeytyksettä ei olisi vaikutusta asevelvollisuuslain 37 §:ssä tarkoitettujen palvelusajan määräytymiseen tai 52 §:ssä tarkoitettuun palvelusajan alkamiseen ja päättymiseen. Lain 37 §:n 1 momentin mukaan varusmiespalvelusaika on: 1) miehistön tehtäviin koulutettavalla 165 päivää; 2) miehistön erityistaitoa vaativiin tehtäviin koulutettavalla 255 päivää; 3) upseereiksi, aliupseereiksi ja miehistön vaativimpiin erityistehtäviin koulutettavalla 347 päivää. Pykälän 2 momentin mukaan velvollisuus suorittaa varusmiespalvelusta rauhan aikana päättyy sen vuoden lopussa, jona asevelvollinen täyttää 30 vuotta. Lain 52 §:n 1 momentin mukaan palvelusaika lasketaan siitä päivästä, jolloin asevelvollinen saapuu palvelukseen. Palvelusaikaan lasketaan palveluksen aloittamispäivä ja kotiuttamispäivä.

Pykälässä ehdotetaan lisäksi säädettäväksi, että jos henkilö jatkaa palvelusta keskeytyksettä, ei henkilöön sovelleta naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain 5 §:n 1 momentissa tarkoitettua määräaika.

Naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain 5 §:n 1 momentissa säädetään, että jos asepalveluksen aloittamismääräyksen saanut henkilö ilmoittaa, ettei hän aloita asepalvelusta, aluetoimiston on heti peruutettava määräys. Jos asepalvelusta suorittava henkilö 30 päivän kuluessa asepalveluksen aloittamispäivästä ilmoittaa, ettei hän jatka asepalvelusta, joukko-osaston komentajan on peruutettava asepalveluksen aloittamismääräys ja henkilö on heti kotiutettava.

Ehdotetun säännöksen mukaan kyseistä 30 päivän määräaika ei sovellettaisi, jos henkilö jatkaa palvelusta keskeytyksettä naisten vapaaehtoisena asepalveluksena. Määräajan soveltaminen ei

olisi tarkoituksenmukaista ottaen huomioon, että henkilö on vapaaehtoisesti ilmoittanut halua- vansa suorittaa palveluksensa keskeytyksettä loppuun. Toisaalta, jos henkilö olisi jo palvellut yli 30 päivää varusmiespalveluksessa, asettaisi uusi 30 päivän määräaika epätasa-arvoiseen ase- maan ne henkilöt, jotka aloittavat palveluksensa suoraan naisten vapaaehtoisena asepalveluk- sena.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että edellä 1 momentissa tarkoitettu ilmoitus olisi tehtävä 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden palvelupaikan joukko-osaston komentajalle. Joukko-osas- ton komentajan olisi ilmoituksen saatuaan peruutettava palvelukseenastumismääräys ja henkilö olisi heti kotiutettava.

Sukupuolen vahvistamisesta annetun lain 2 §:ssä säädetään, että kun Digi- ja väestötietovirasto on vahvistanut henkilön sukupuolen, sen on välittömästi tehtävä merkintä vahvistetusta suku- puolesta väestötietojärjestelmään. Puolustusvoimat saisi siten tiedon henkilön vahvistetusta su- kupuolesta väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista ane- tun lain 3 §:ssä tarkoitettua väestötietojärjestelmästä. Puolustusvoimilla olisi siten mahdolli- suus todentaa henkilön uusi sukupuoli.

7 a Luku. *Ahvenanmaan kotiseutu-oikeus ja asevelvollisuuden suorittaminen.* Lakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi luku 7 a, jossa säädettäisiin Ahvenanmaan kotiseutu-oikeuden omaavien mies- ten oikeudesta hakea asevelvollisuudesta vapauttamisen kumoamista. Luvussa säädettäisiin lu- vun säännösten voimassaolosta, vapautuksen kumoamista ja sen hakemista, asevelvolliseksi hy- väksymisen edellytyksistä, hakemusta koskevasta päätöksestä ja sen oikeusvaikutuksista.

77 a §. *Hakemus ja sen käsittely.* Pykälän 1 momentin mukaan vapautuksen kumoamista haet- taisiin kirjallisesti aluetoimistolta. Säännöksessä ei muutoin rajattaisi asioinnin muotoa, ja se mahdollistaisi siten sekä sähköisen, postitse tapahtuvan että henkilökohtaisen asioinnin. Alue- toimiston olisi kuitenkin varmistuttava asianmukaisesti hakijan henkilöllisyydestä. Hakemus toimitettaisiin sille aluetoimistolle, jonka toimialueella hakijan kotipaikka sijaitsee.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin hakemuksen käsittelystä. Hakija voisi jättää hakemuksen aluetoimistolle aikaisintaan sinä vuonna, kun hän täyttää 18 vuotta. Hakemuksen tultua vireille aluetoimiston olisi viipymättä annettava hakijalle tietoa hakemuksen käsittelystä ja vapautuksen kumoamisen oikeusvaikutuksista. Säännösehdotus sisältää informointivelvollisuutta koskevan ajallisen tehosteen, jonka mukaan hakijalle olisi annettava tietoa viipymättä. Korkeimman oi- keuden ratkaisukäytännössä (KKO:2022:53) on katsottu asianmukaisena viipymättä tarkoitta- van muutamaa päivää.

Hakijaa tulisi informoida esimerkiksi siitä, mihin oikeuksiin ja velvollisuuksiin vapauksen ku- moaminen vaikuttaisi. Kyseessä olisi etukäteen laadittu tietopaketti, joka annettaisiin kirjalli- sesti saman sisältöisenä jokaiselle hakijalle tämän asioimistavasta riippumatta. Säättämällä alue- toimistolle velvollisuus antaa tiedot viipymättä on tarkoitus varmistaa, että hakija saa hakemuk- sen vahvistamisen kannalta olennaiset tiedot ennen hakemuksen vahvistamisen aikaisinta mah- dollista ajankohtaa. Harkinta-aika alkaisi säännöksen mukaan kulua siitä, kun hakemus on tullut vireille. Harkinta-ajan kuluminen ei kuitenkaan vaikuttaisi vastaanottajan oikeuteen, vaan aino- astaan siihen aikaisimpaan ajankohtaan, jona hakijan olisi mahdollista vahvistaa hakemuksensa. Mikäli hakija ei saisi tietoja lainkaan, hän ei välttämättä tietäisi vahvistaa hakemustaan. Tämä- kään ei kuitenkaan johtaisi pysyviin oikeudenmenetyksiin vaan hakijalla olisi mahdollisuus tehdä hakemus uudestaan.

Hakijan olisi tiedot saatuaan kirjallisesti vahvistettava hakemuksensa. Hakija voisi kuitenkin vahvistaa hakemuksensa aikaisintaan 30 päivän kuluttua siitä, kun hakemus on tullut vireille.

Vahvistamalla hakemuksensa hakija ilmaisisi halunsa siitä, että aiemmin toimitettu hakemus pysyy voimassa ja se käsitellään. Menettelyn tavoitteena on varmistaa, että hakemus on tehty tietoon perustuen, eikä sitä ole tehty impulsiivisesti tai harkitsemattomasti.

Momentissa esitetään myös säädettäväksi, että tilanteissa, joissa hakija ei olisi vahvistanut hakemusta viimeistään kolmen kuukauden kuluttua siitä, kun hakemus on tullut vireille, hakemus raukeaisi. Jos hakemus raukeaisi, sen voisi tehdä uudestaan.

77 b §. Asevelvolliseksi hyväksymisen edellytykset. Pykälässä säädettäisiin asevelvolliseksi hyväksymisen edellytyksistä. Hakijan hakemus voitaisiin hyväksyä, jos hakija on täyttänyt 18 vuotta. Hakemus voitaisiin hyväksyä kuitenkin viimeistään sinä vuonna, jona hakija täyttää 29 vuotta, jotta hakija ehtisi aloittaa varusmiespalveluksen samana vuonna. Hakijan on lisäksi oltava Suomen kansalainen.

77 c §. Hakemusta koskeva päätös ja oikeusvaikutukset. Pykälässä säädettäisiin asevelvollisuus-hakemusta koskevan päätöksen käsittelystä ja päätöksen oikeusvaikutuksista.

Pykälän 1 momentin mukaan aluetoimiston olisi hyväksyttävä 77 c §:ssä edellytykset täyttävän hakijan hakemus. Jos hakija ei täyttäisi edellä säädettyjä edellytyksiä, hakemus on hylättävä. Sekä hyväksytystä että hylätystä hakemuksesta olisi annettava hakijalle kirjallinen päätös.

Pykälän 2 momentin mukaan hakemuksen peruuttamiseen sovellettaisiin, mitä hallinnon yleislaeissa säädetään hakemuksen peruuttamisesta. Hakemuksen voi peruuttaa, kuten hallintolaissa (434/2003) säädetään asian vireillepanosta.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin vapautuksen kumoamisen oikeusvaikutuksista. Hakemuksen hyväksymisen jälkeen hakijan Ahvenanmaan itsehallintolain 12 §:n 2 momentissa säädetty vapautus kumoutuisi ja hakijasta tulisi asevelvollinen, kuten tämän lain 2 §:ssä säädetään. Henkilöä koskisivat siten kaikki asevelvollisuuslaissa säädetyt velvollisuudet ja oikeudet. Esimerkiksi henkilön vakaumuksen muuttuessa, tulee hänen hakeutua siviilipalveluslain mukaiseen palvelukseen.

109 a §. Oikaisuvaatimus kotiseutuoikeuden omaavan hakemuksesta. Pykälän 1 momentin mukaan hakija saisi vaatia oikaisua vapautuksen kumoamista koskevaan päätökseen aluetoimistolta. Oikaisuvaatimus olisi toimitettava sille aluetoimistolle, joka on antanut päätöksen. Pykälän 2 momentti sisältäisi informatiivisen viittauksen hallinnon yleislakiin.

110 §. Valitus oikaisuasiassa ja muussa asevelvollisuutta koskevassa asiassa. Pykälän 1 momenttia muutettaisiin siten, että myös 109 a §:ssä säädettyyn oikaisuvaatimukseen ei saisi suoraan hakea muutosta valittamalla. Pykälän 2 momenttiin tehtäisiin säädöstekninen muutos, jossa Pääesikunta kirjoitettaisiin isolla alkukirjaimella vakiintunutta kirjoituskäytäntöä vastaavasti.

129 §. Siirtymäsäännös. Pykälään lisättäisiin uusi 7 momentti, joka koskisi niitä Ahvenanmaan kotiseutuoikeuden omaavia miehiä, jotka ovat suorittaneet varusmiespalveluksen vapaaehtoisesti ennen tämän lain voimaantuloa ja kuuluvat reserviin. Ahvenanmaan kotiseutuoikeuden omaava henkilö, joka on suorittanut asevelvollisuuden vapaaehtoisesti ennen tämän lain voimaantuloa, katsottaisiin asevelvollisuuslain tarkoittamaksi asevelvolliseksi ja kuuluvan jatkosakin reserviin, ellei henkilö ilmoita tahdostaan olla kuulumatta reserviin. Ilmoitus on tehtävä sen toimialueen aluetoimistolle, jolla henkilön kotipaikka sijaitsee.

Siirtymäsäännöksen perusteella reserviin jääminen katsottaisiin tapahtuvan konkludenttisesti eli hiljaisesti, joten muutos ei edellyttäisi henkilöiltä mitään erillistä tahdonilmaisua.

Pykälään lisättäisiin uusi 8 momentti, jonka mukaan lain 49 §:n 3 momenttia sovellettaisiin myös henkilöihin, jotka ovat vahvistaneet sukupuolensa sukupuolen vahvistamisesta annetulla lailla kumotun transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (563/2002) nojalla.

7.2 Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta

6 a §. *Palveluksen jatkaminen varusmiespalveluksena.* Naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annettuun lakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi pykälä, jossa säädettäisiin, että henkilö, joka tämän lain mukaisen asepalveluksen aikana vahvistaa sukupuolensa mieheksi, jatkaa palvelustaan keskeytyksettä asevelvollisuuslain tarkoittamana varusmiespalveluksena siten kuin asevelvollisuuslaissa säädetään.

Asevelvollisuuslain 2 §:n mukaan jokainen miespuolinen Suomen kansalainen on asevelvollinen sen vuoden alusta, jona hän täyttää 18 vuotta, sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 60 vuotta, jollei jäljempänä toisin säädetä. Asevelvollisuuden suorittamiseen kuuluu varusmiespalvelus.

Asevelvollisuuslain 28 §:n 1 momentissa säädetään, että varusmiespalvelus on aloitettava viimeistään sinä vuonna, jona asevelvollinen täyttää 29 vuotta. Asevelvollinen määrätään aloittamaan varusmiespalvelus yleisenä tai erityisenä palveluksen aloittamispäivänä viimeistään kolmantena kalenterivuonna kutsunnan jälkeen. Pykälän 2 momentissa säädetään, että kun varusmiespalvelusta koskeva päätös tehdään muulloin kuin kutsunnassa, asevelvollinen voidaan määrätä aloittamaan palvelus samana vuonna kuin päätös tehdään tai viimeistään toisena kalenterivuonna sen jälkeen. Pykälän 3 momentin mukaan asevelvollinen voidaan erityisestä syystä määrätä palvelukseen muuna kuin 1 momentissa tarkoitettuna päivänä. Laillisen esteen takia määräämisaikana varusmiespalvelukseen saapumatta jääneen asevelvollisen on aloitettava palvelus heti esteen lakattua, jollei hänelle ole määrätty muuta aikaa.

Jos henkilö on aloittanut palveluksensa naisten vapaaehtoisena asepalveluksena, olisi sekä henkilön itsensä että Puolustusvoimien kannalta selkeintä ja tarkoituksenmukaisinta, että henkilö suorittaisi asevelvollisuuteen kuuluvan varusmiespalveluksen keskeytyksettä loppuun. Tällöin säästyttyisiin ylimääräisiltä järjestelyiltä joukko-osastossa ja aluetoimistossa verrattuna tilanteeseen, jossa asevelvollinen henkilö määrättäisiin myöhemmin uudelleen palvelukseen. Toisaalta henkilö, joka on aloittanut palveluksen naisten vapaaehtoisena asepalveluksena ja joka vahvistaa kesken palveluksen sukupuolensa mieheksi, on todennäköisesti myös motivoitunut suorittamaan palveluksen keskeytyksettä loppuun, koska hän on jo vapaaehtoisesti hakeutunut naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen.

Palveluksen jatkamisella keskeytyksettä ei olisi vaikutusta asevelvollisuuslain 37 §:ssä tarkoitettujen palvelusajan määräytymiseen tai 52 §:ssä tarkoitettuun palvelusajan alkamiseen ja päättämiseen.

8 Voimaantulo

Esityksen sisältämät lakiehdotukset esitetään saatettavan voimaan mahdollisimman nopeasti.

9 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Arvioinnin lähtökohdat

Asevelvollisuuslakiin esitetyt muutokset ovat merkityksellisiä erityisesti perustuslain 6 §:n, 7 §:n, 22 §:n ja 127 §:n kannalta.

Perustuslain 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Perustuslain 127 §:n mukaan jokainen Suomen kansalainen on velvollinen osallistumaan isänmaan puolustukseen tai avustamaan sitä sen mukaan kuin laissa säädetään. Kyseisen pykälän 2 momentin mukaan oikeudesta saada vakaumuksen perusteella vapautus osallistumisesta sotilaalliseen maanpuolustukseen säädetään lailla. Eduskunnan perustuslakivaliokunnan lausunnossa PeVL 49/2021 vp on todettu, että jokainen Suomen kansalainen on perustuslain 127 §:n 1 momentin perusteella velvollinen osallistumaan isänmaan puolustukseen tai avustamaan sitä sen mukaan kuin laissa säädetään. Säännöksessä on vahvistettu maanpuolustus jokaisen Suomen kansalaisen perustuslakiin perustuvaksi velvollisuudeksi ja annettu valtuus säätää tämän velvollisuuden yksityiskohtaisemmasta sisällöstä laissa (PeVL 9/2007 vp, s. 2/I). Maanpuolustusvelvollisuuden aineellinen sisältö jää näin tavallisella lailla tarkemmin määriteltäväksi kysymykseksi. Lisäksi oikeus saada vapautus osallistumisesta sotilaalliseen maanpuolustukseen määritellään tarkemmin lailla. Maanpuolustusvelvollisuus kuuluu näin perustuslain mukaan jokaiselle Suomen kansalaiselle, mutta vakaumuksen perusteella on oikeus saada vapautus sotilaalliseen maanpuolustukseen osallistumisesta siten kuin laissa tarkemmin säädetään.

Perustuslain 127 §:n mukainen maanpuolustusvelvollisuus

Perustuslain 127 §:n 1 momentissa tarkoitettua maanpuolustusvelvollisuutta voidaan katsoa konkretisoidun tavallisella lainsäädännöllä erityisesti asevelvollisuuslailla. Perustuslakivaliokunta on todennut esimerkiksi lausunnossaan PeVL 59/2018 vp, että perustuslain esitöissä ja perustuslakivaliokunnan käytännössä ilmenevällä tavalla perustuslaissa tarkoitettu maanpuolustusvelvollisuus kattaa sotilaallisen maanpuolustuksen lisäksi myös muut isänmaan puolustamisen ja siinä avustamisen tavat. Valiokunta totesi tuolloin, että säännöksen piiriin kuuluu asevelvollisuus puolustusvoimissa samoin kuin muun muassa varusmiespalvelusta korvaava siviilipalvelus (HE 1/1998 vp, s. 181–182, PeVL 10/1985 vp, s. 3/I, PeVL 18/1995 vp, s. 2/II, PeVL 9/1996 vp, s. 2/I, PeVL 9/2007 vp, s. 2/I).

Perustuslain esitöissä on todettu, että Ahvenanmaan itsehallintolain 12 §:ssä on erityissäännöksiä asevelvollisuuden suorittamisen korvaavasta muusta palveluksesta niiden henkilöiden osalta, joilla on Ahvenanmaan kotiseutu-oikeus (HE 1/1998 vp s. 181–182). Perustuslakivaliokunta ei ottanut asiaan kantaa perustuslain kokonaisuudistuksesta antamassaan mietinnössä. Perustuslain ja sen esitöiden perusteella voidaan todeta, että Ahvenanmaan kotiseutu-oikeuden omaavia miehiä ei ole vapautettu maanpuolustusvelvollisuudesta, vaan tarkoituksena on ollut, että näitä henkilöitä koskevasta asevelvollisuuden suorittamisen korvaavasta muusta palveluksesta säädetään itsehallintolain mukaisella tavalla.

Perustuslain 127 §:n mukaista maanpuolustusvelvollisuutta toteutetaan asevelvollisuuslain säännösten lisäksi esimerkiksi puolustustilalain (1083/1991) työvelvollisuutta, sekä valmiuslain (1552/2011) 14 luvun työvelvollisuutta koskevilla säännöksillä. Asevelvollisuuslain 2 §:n mukaan jokainen miespuolinen Suomen kansalainen on asevelvollinen sen vuoden alusta, jona hän täyttää 18 vuotta, sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 60 vuotta, jollei kyseisessä laissa toisin säädetä. Asevelvollisen oikeudesta saada vapautus palveluskelpoisuuden puuttumisen, eli terveydentilan, perusteella säädetään asevelvollisuuslain 10 §:ssä. Asevelvollisuuslain 74 §:ssä säädetään varusmiespalveluksesta vapauttamisesta toisessa valtiossa suoritettua palveluksen perusteella.

Maanpuolustusvelvollisuus koskee perustuslain 127 §:n 1 momentin perusteella jokaista Suomen kansalaista sen mukaan kuin laissa säädetään. Perustuslakivaliokunta on vakiintuneesti tullutkin aiemmin voimassa olleen perustuslain vastaavaa säännöstä siten, että se sisältää kaikkiin kansalaisiin kohdistuvan maanpuolustusvelvollisuuden, jonka yksityiskohtainen sääntely on jätetty tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä säädettävän lain varaan. (PeVL 9/1985 vp, s. 1/II, PeVL 10/1985 vp, s. 2/I). Valiokunta on toistanut tämän kantansa myös vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen voimaantulon jälkeen (PeVL 37/1997 vp, s. 2/I ja PeVL 9/2007 vp, s.4/II).

Perustuslaista ei perinteisesti ole katsottu johtuvan estettä sille, että asevelvollisuus säädetään lailla koskemaan vain miehiä. Naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta on voitu säätää tavallisella lailla. Perustuslain kokonaisuudistuksen voimaantulo ei ole merkinnyt perustuslakisääntelyyn tältä osin muutosta. Naisten asepalvelus voidaan perustuslakiesityksen perusteluissa olevan nimenomaisen maininnan mukaan säätää edelleen vapaaehtoisuuden perustuvaksi (HE 1/1998 vp, s. 182/I ja PeVL 9/2007 vp, s.4/II). Nainen voi vapaaehtoisesti hakeutua asepalvelukseen, jolloin hän laissa säädetyllä palvelutuaan tulee asevelvollisen asemaan (lakiehdotuksen 4 ja 5 §). Naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annettu laki on uudistettu hiljattain, eikä perustuslakivaliokunta ole huomauttanut perusratkaisusta säännellä naisten vapaaehtoisesta palveluksesta edelleen aiempaa vastaavalla tavalla (PeVL 49/2021 vp, 1–7 kappale). Edellä todetusti itsehallintolain 12 §:ssä tarkoitettuja säädöksiä ei ole annettu.

Perustuslain 6 §:stä

Perustuslain (731/1999) 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Säännöksessä lueteltuja erotteluperusteita voidaan pitää syrjintäkiellon ydinalueena. Luetteloa ei ole kuitenkaan tarkoitettu tyhjentäväksi, vaan eri asemaan asettaminen on kielletty myös muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Tällainen syy voi olla esimerkiksi yhteiskunnallinen asema, varallisuus, yhdistystoimintaan osallistuminen, perhesuhteet, raskaus, aviollinen syntyperä, seksuaalinen suuntautuminen ja asuinpaikka. (HE 309/1993 vp, s. 43-44, ks. myös PeVL 31/2014 vp, s. 3/I).

Perusoikeusuudistusta koskevassa hallituksen esityksessä (HE 309/1993 vp, s. 42) on todettu, että pykälä ilmaisee paitsi vaatimuksen oikeudellisesta yhdenvertaisuudesta myös ajatuksen tosiasiallisesta tasa-arvosta. Lailla ei voida ilman yleisesti hyväksyttävää perustetta, mielivaltaisesti, asettaa kansalaisia tai kansalaisryhmiä toisia edullisempaan tai epäedullisempaan asemaan. Yhdenvertaisuussäännös ei kuitenkaan edellytä kaikkien kansalaisten kaikissa suhteissa samanlaista kohtelua, elleivät asiaan vaikuttavat olosuhteet ole samanlaisia. Yhdenvertaisuusnäkökohdilla on merkitystä sekä myönnettäessä lailla etuja ja oikeuksia kansalaisille sekä asettaessa heille velvollisuuksia. Toisaalta lainsäädännöllä on ominaista, että se kohtelee tietyn hyväksyttävän yhteiskunnallisen intressin vuoksi ihmisiä eri tavoin edistääkseen muun muassa tosiasiallista tasa-arvoa. Perustuslakivaliokunta on käytännössään nimenomaisesti korostanut, ettei yhdenvertaisuusperiaatteesta voi johtua tiukkoja rajoja lainsäätäjän harkinnalle pyrittäessä kulloisenkin yhteiskuntakehityksen vaatimaan sääntelyyn (HE 309/1993 vp ja siinä mainitut perustuslakivaliokunnan lausunnot sekä esim. PeVL 59/2002 vp, PeVL 1/2006 vp, PeVL 38/2006 vp, PeVL 28/2009 vp, PeVL 64/2010 vp, PeVL 2/2011 vp, PeVL 12/2011 vp, PeVL 11/2012 vp).

Yhdenvertaisuussäännöstä täydentää perustuslain 6 §:n 2 momentin syrjintäkielto. Ketään ei kyseisen lainkohdan nojalla saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai

muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Yhdenvertaisuussäännös kohdistuu myös lainsäätäjään. Momentti ei toisaalta kiellä kaikenlaista erontekoa ihmisten välillä, vaikka erottelu perustuisi syrjintäsäännöksessä nimenomaan mainittuun syyhyn. Yhdenvertaisuusnäkökohdilla on merkitystä sekä myönnettäessä lailla etuja ja oikeuksia kansalaisille, että asetettaessa heille velvollisuuksia. Olennaista on, voidaanko erottelu perustella perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä tavalla. Perustelulle asetettavat vaatimukset ovat erityisesti säännöksessä luettujen kiellettyjen erotteluperusteiden kohdalla korkeat. Säännös ei estäisi tosiasiallisen tasa-arvon turvaamiseksi tarpeellista positiivista erityiskohtelua eli tietyn ryhmän (esimerkiksi naiset, lapset, vähemmistöt) asemaa ja olosuhteita parantavia toimia (HE 309/1993 vp, s. 42-43).

Syrjintäkielto koskee myös toimenpiteitä, jotka välillisesti johtavat syrjivään lopputulokseen. Tältä osin syrjinnän olemassaolo arvioidaan menettelyn tosiasiallisten seurausten kannalta. Suosintaa tai jonkin yksilön tai ryhmän asettamista etuoikeutettuun asemaan pidetään säännöksen kieltämänä, jos se asiallisesti merkitsee toisiin kohdistuvaa syrjintää (HE 309/1993 vp, s. 44; PeVL 31/2014 vp, s. 3/II).

Kaikenlainen PL 6 §:n 1 momentissa nimenomaisesti mainittuun syyhyn perustuva erottelu ei kuitenkaan ole kiellettyä. Jos erilaiselle kohtelulle samanlaisessa tilanteessa tai samanlaisissa olosuhteissa on osoitettavissa hyväksyttävä peruste, kyse ei ole perustuslain kieltämästä syrjinnästä. (ks. esim. PeVL 18/2024 vp, kappale 14) PL 6 §:n 2 momentissa tarkoitettulle erilaisen kohtelun mahdollistavalle hyväksyttävälle perusteelle asetettavat vaatimukset ovat valiokunnan vakiintuneen käytännön mukaan erityisesti säännöksessä luettujen kiellettyjen erotteluperusteiden kohdalla korkeat (ks. esim. PeVL 57/2016 vp, PeVL 31/2013 vp, PeVL 1/2006 vp, s. 2/I, PeVL 38/2006 vp, s. 2). Hyväksyttävän perusteen on valiokunnan käytännössä edellytetty olevan asiallisessa ja kiinteässä yhteydessä lain tarkoitukseen (ks. esim. PeVL 44/2010 vp, s. 5-6). Henkilöihin kohdistuvat erottelut eivät saa olla mielivaltaisia eivätkä erot saa muodostua kohtuuttomiksi (ks. esim. PeVL 57/2016 vp, PeVM 11/2009 vp, s. 2, PeVL 60/2002 vp, s. 4, PeVL 18/2006 vp, s. 6).

Kansainvälisessä ihmisoikeussääntelyssä yhdenvertaisuudella ja erityisesti syrjinnän kielloilla on keskeinen merkitys. Yhdenvertaisuus ja syrjinnän kielto sisältyvät ihmisoikeus- tai perusoikeuskäsitteseen ajatuksena ihmisten yhtäläisistä oikeuksista muun muassa alkuperään tai sukupuoleen katsomatta. Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 14 artikla sisältää vaatimuksen taata sopimuksessa tunnustetuista oikeuksista ja vapauksista nauttiminen ilman syrjintää. EIS 14 artiklan syrjintäkiellon mukaan tässä yleissopimuksessa tunnustetuista oikeuksista ja vapauksista nauttiminen taataan ilman minkäänlaista sukupuoleen, rotuun, ihonväriin, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää. Sopimuksen 12. pöytäkirjan 1 artiklan 1 kappaleeseen sisältyvä kaikkinaisen syrjinnän kielto laajentaa 14 artiklan syrjinnän kiellon koskemaan laissa tunnustetuista oikeuksista nauttimista, ja artiklan 2 kappale kieltää syrjinnän viranomaistoiminnassa.

YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (KP-sopimus) 26 artikla sisältää laaja-alaisen ja itsenäisen ihmisoikeuden, joka käsittää oikeuden yhdenvertaiseen kohteluun ja syrjinnän kiellon. KP-sopimuksen valvontaa varten perustettu ihmisoikeuskomitea on katsonut tämän sopimusmääräyksen edellyttävän, että suojan syrjintää vastaan tulee kattaa viranomaistoiminta kokonaisuudessaan sekä yksityisten väliset oikeussuhteet keskeisillä elämänaloilla, kuten työ ja asuminen. Syrjityksi tulleella on sopimuksen 2 artiklan perusteella oltava käytettävissään tehokkaat oikeussuojakeinot. Komitea on korostanut, että erilaistava menettely on 26 artiklan mukaista, jos erilaiselle kohtelulle on olemassa kohtuulliset ja objektiiviset kriteerit (ks. esim. PeVL 59/2001 vp, s. 2/II).

Ahvenanmaan aseman ja kotiseutuoikeuden vaikutukset asevelvollisuuteen

Kansainliiton 24.6.1921 Ahvenanmaan asemaa koskevan päätöksen mukaan, johon Ahvenanmaan maakunnan itsehallinto perustuu, Suomen tuli asettaa takeet Ahvenanmaan itsehallinnon sisällölle. Kyseisinä takeina päätöksessä todettiin, että lainsäädännöllä tuli varmistaa ruotsin kielen säilyttäminen kouluissa, Ahvenanmaan kiinteistöomaisuuden säilyminen itsehallintoalueen asukkaiden hallinnassa, tarpeelliset rajoitukset maahan muuttaneiden äänioikeuden saavuttamiselle ja taata sellaisen maaherran nimittämisen, joka nauttii saarimaakunnan asukkaiden luottamusta. Näiden takeiden lisäksi Kansainliitto edellytti erillisen sopimuksen laatimista, jossa vuoden 1856 mukaista demilitarisatiota laajennetaan. Ahvenanmaan kansainvälisoikeudellista asemaa täydentääkin tästä syystä Suomen 28.1.1922 ratifioima Ahvenanmaansarten linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus (SopS 1/1922). Kyseinen sopimus kieltää Ahvenanmaan demilitarisoidun alueen käyttämisen sotilaallisiin tarkoituksiin kyseisessä sopimuksessa sovituin poikkeuksin. Tämän sopimuksen lisäksi Ahvenanmaan demilitarisatiota koskevaa kansainvälisoikeudellista säännöstöä täydentää Suomen ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä Ahvenanmaan saarista laadittu sopimus (SopS 24/1940), joka tuli voimaan 11.10.1940.

Asiassa on olennaista huomata, ettei mikään yllä mainituista kansainvälisoikeudellisista konventioista sisällä ahvenanmaalaisten asevelvollisuutta koskevia säännöksiä. Näin ollen voidaan todeta, että Ahvenanmaan itsehallintolain 12 §:n 1 momentin mukainen sääntely ei seuraa nimenomaisesti Ahvenanmaan asemaa koskevista kansainvälisistä sopimuksista

Ahvenanmaan itsehallintolain 12 §:n 1 momentin mukaan se, jolla on kotiseutuoikeus, saa asevelvollisuuden suorittamisen sijasta palvelu vastaavalla tavalla luotsi- ja majakkalaitoksessa tai muussa siviilihallinnossa. Kyseisen pykälän 2 momentin mukaan palvelusta luotsi- ja majakkalaitoksessa säädetään valtakunnan lailla maakuntapäivien saatua tilaisuuden antaa lausuntonsa asiassa. Palvelusta muussa siviilihallinnossa säädetään valtakunnan lailla, johon maakuntapäivät on antanut suostumuksensa. Kunnes tällainen palvelu on järjestetty, ovat 1 momentissa tarkoitettut maakunnan asukkaat vapautettuja asevelvollisuuden suorittamisesta. Mainitun pykälän 3 momentin mukaan mitä 1 momentissa säädetään, ei koske sitä, joka 12 vuotta täytettyään on muuttanut maakuntaan. Säännös on ollut käytännössä nykyisessä muodossaan vuodesta 1920 alkaen. Säännökseen on tehty kielellisiä muutoksia itsehallintolain muuttamisen yhteydessä, mutta näiden muutosten esitöiden mukaan kyseisten muutosten tarkoituksena ei ole ollut muuttaa pykälän aineellista sisältöä.

Edellä kuvatun pykälän säännösten mukaan Ahvenanmaan kotiseutuoikeuden omaavat miehet ovat itsehallintolain 12 §:n 1 momentin perusteella sinänsä asevelvollisia, mutta heillä on oikeus asevelvollisuuden suorittamisen sijasta palvelu vastaavalla tavalla luotsi- ja majakkalaitoksessa tai muussa siviilihallinnossa. Kotiseutuoikeuden omaavat miehet ovat käytännössä vapautettuja asevelvollisuuden suorittamisesta, koska tarkempia säännöksiä luotsi- ja majakkalaitoksessa tai muussa siviilihallinnossa ei ole erinäisistä syistä annettu. Asevelvollisuuden suorittamisesta vapauttaminen ei ole ollut perustuslainsäätäjän tarkoitus, vaan perustuslain 127 § lähtee siitä, että Ahvenanmaan maakunnan miespuolisille asukkaille järjestetään korvaavia tehtäviä, joista säädetäisiin itsehallintolain 12 §:n mukaisella tavalla. Ahvenanmaan asemaa koskevista kansainvälisistä sopimuksista eikä Perustuslain 127 §:stä ei siten voida johtaa Ahvenanmaan maakunnan miespuolisten asukkaiden vapauttamista asevelvollisuuden suorittamisesta.

Ahvenanmaan kotiseutuoikeuden omaavat miehet ovat perustuslain 127 §:n 1 momentin mukaisesti joka tapauksessa maanpuolustusvelvollisia. Esityksellä mahdollistettaisiin Ahvenanmaan kotiseutuoikeuden omaaville miehille maanpuolustusvelvollisuuden toteuttamiseen osallistuminen asevelvollisuuden suorittamisen kautta.

Kotiseutu oikeuden omaavien miesten vapaaehtoisen vapautuksesta luopumisen yhdenvertaisuusarviointi

Esityksellä ehdotetaan sääntelyä siitä, että Ahvenanmaan kotiseutu oikeuden omaava mies voisi itsehallintolain 12 §:n 2 momentin mukaisesta vapautuksesta huolimatta hakeutua suorittamaan asevelvollisuuslain mukaisen palveluksen. Kyse olisi esityksen mukaisesti siitä, että itsehallintolain 12 §:n 2 momentissa tarkoitettu henkilö voisi hakea vapautuksen kumoamista. Keskeinen arviointiasetus on näin ollen se, miten tällaista oikeutta hakea vapautuksen kumoamista tulisi arvioida.

Perustuslain 127 §:n esitöissä ei ole arvioitu ahvenanmaalaisten erioikeuden suhdetta yhdenvertaisuuteen. Edellä todetulla tavalla perustuslain kokonaisuudistuksen esitöissä on todettu, että Ahvenanmaan itsehallintolakiin sisältyy erityinen kotiseutu oikeuden omaavien asevelvollisuutta koskeva erityinen säännöksensä. Tällä esityksellä ei puututtaisi itsehallintolain 12 §:n mukaiseen kotiseutu oikeuden omaavien miesten asemaa koskevaan säännökseen. Tämän esityksen tarkoituksena on mahdollistaa Ahvenanmaan kotiseutu oikeuden omaaville miehille mahdollisuus hakeutua suorittamaan asevelvollisuuslain mukaista palvelusta heille itsehallintolain 12 §:stä johtuvasta vapautuksesta huolimatta. Oikeudellisesti kyse olisi siitä, että henkilö, jolla olisi itsehallintolain 12 §:n 1 momentista johtuva oikeus vapautukseen hakisi tämän vapautuksen kumoamista. Lakimääräisen vapautuksen omaava henkilö voisi näin itsenäisesti omalla päätöksellään hakeutua asevelvollisuuslain mukaiseen palvelukseen. Lakiehdotus ei puuttuisi itsehallintolain 12 §:n 1 momentin mukaiseen oikeuteen, vaan tässä esityksessä olisi kyse siitä, että säädettäisiin henkilöille oikeus hakeutua suorittamaan asevelvollisuutta itsehallintolain 12 §:n 1 momentista huolimatta.

Perustuslakivaliokunta ei ole kiinnittänyt huomiota itsehallintolain 12 §:n sääntelyyn nykyisen perustuslain voimassaoloaikana. Asevelvollisuuslain kokonaisuudistus on hyväksytty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella, eikä perustuslakivaliokunta kiinnittänyt tuolloin huomiota Ahvenanmaan kotiseutu oikeuden omaavien miesten erilaiseen oikeudelliseen asemaan (PeVL 9/2007 vp). Koska esitys koskee vain uutta Ahvenanmaan kotiseutu oikeuden omaavien miesten mahdollisuutta hakeutua vapaaehtoisesti palvelukseen, on esitystä arvioitu vain kyseisen sääntelyehdotuksen kannalta.

Ahvenanmaan kotiseutu oikeuden omaavilla miehillä ei ole tällä hetkellä mahdollisuutta suorittaa vapaaehtoisesti asevelvollisuuslain mukaista asepalvelusta vapaaehtoisuuteen perustuen, koska asiasta ei ole sääntelyä. Naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain mukaisesti Ahvenanmaan kotiseutu oikeuden omaavilla naisilla on mahdollisuus hakeutua vapaaehtoisesti palvelukseen. Tällä hetkellä Ahvenanmaan kotiseutu oikeuden omaavat miehet asetetaan erilaiseen asemaan Ahvenanmaan kotiseutu oikeuden omaavien naisten kanssa palvelukseen pääsyn suhteen. Esitettävällä lailla on tarkoitus tuoda Ahvenanmaan kotiseutu oikeuden omaaville henkilöille yhtäläinen oikeus hakeutua asepalvelukseen. Vapaaehtoisen vapautuksen kumoamisen hakeminen mahdollistaa vapaaehtoisille miehille asevelvollisuuslain piiriin pääsemisen ja siihen kuuluvan asepalveluksen suorittamisen, kuten myös reserviin kuulumisen. Asepalvelukseen pääsy on mahdollista kotiseutu oikeuden omaaville vapaaehtoisille naisille, jolloin vastaavasti kotiseutu oikeuden omaavien miesten mahdollisuutta asevelvolliseksi pääsemiseksi on arviotava yllä kuvatun yhdenvertaisuutta koskevan säännösten perusteella myös tästä näkökulmasta. On huomionarvoista, että asevelvollisuuteen kuuluvan varusmiespalveluksen suorittaminen on

edellytys esimerkiksi Puolustusvoimien ja Rajavartiolaitoksen upseerin koulutukseen hakeutumiseen. Perustuslakivaliokunta on viimeksi arvioinut asevelvollisuuslain henkilöryhmiin liittyviä poikkeuksia arvioidessaan Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annetun lain kumoamista arvioidessaan (PeVL 59/2018 vp). Jehovan todistajia koskien oli säädetty erityislakinsa, joilla heidät vapautettiin eräin edellytyksin asevelvollisuuden suorittamisesta. Kyseisessä laissa oli kyse yhden henkilöryhmän asettamiseen erilaiseen asemaan vakaumuksen perusteella. Kyseinen laki oli voimassa poikkeuslakina. Koska kyse oli erityisestä yhteen uskontokuntaan kohdistuvasta erityislaista, ei kyseinen arviointiasetelma rinnastu tähän esitykseen liittyviin kysymyksiin. Koska Ahvenanmaan kotiseutuoikeuden omaavat miehet olisivat oma itsehallintolain 12 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilöryhmänsä, kohdeltaisiin tässä kyseistä henkilöryhmää samanlaisella tavalla, kun kaikilla olisi yhtäläisesti mahdollisuus valita palvelukseen hakeutuminen.

Yhtenä esimerkkinä perustuslakivaliokunnan aiemmista tulkintakannanotoista voidaan todeta, että perustuslakivaliokunta on arvioinut vuonna 2005 mahdollisuutta tulla nimitetyksi rajavartiolaitoksen sotilasvirkaan, vaikka Ahvenanmaan kotiseutuoikeuden omaava henkilö ei ole suorittanut asevelvollisuutta. Perustuslakivaliokunta totesi tuolloin, että sotilasvirkaan nimittämisen edellytyksiä oli arvioitava perustuslain 6 §:n syrjintäkiellon perusteella. Sen mukaan ketään ei ilman hyväksyttävää perustetta saa asettaa eri asemaan muun muassa sukupuolen, kielen, terveydentilan tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Valiokunta totesi, että koska ahvenanmaalaiset ovat itsehallintolain 12 §:n 2 momentin perusteella vapautettu asevelvollisuuden suorittamisesta, on sitä pidettävä perustuslain 6 §:n 2 momentin mukaisena hyväksyttävänä perusteena sille, että ahvenanmaalaisilta ei vaadita asevelvollisuutta sotilasvirkaan nimittämisen edellytyksenä. Valiokunta totesi, että esityksen perustelujen mukaan he saavat sotilaallisen tehtävän mukaisen koulutuksen rajavartiolaitoksessa. Valiokunta päätyi johtopäätöksensä siihen, että tältä osin sääntely ei ollut perustuslain 6 §:n mukaisen yhdenvertaisuuden vaatimuksen kannalta ongelmallinen (PeVL 19/2005 vp, s. 3–4).

Sellaiset Ahvenanmaan kotiseutuoikeuden omaavat henkilöt, jotka ovat ennen lain voimaantuloa suorittaneet varusmiespalveluksen ja ovat näin ollen reservissä, jäisivät lähtökohtaisesti reserviin. Tällaisten henkilöiden palvelukseen hakeutuminen on ollut toistaiseksi ilman selvää säännöspohjaa ja näin ollen myös näiden henkilöiden reserviin kuulumisen on ollut ilman selvää säännöspohjaa. Siirtymäsäännöksellä pyrittäisiin huolehtimaan siitä, että tällaisten henkilöiden asema reserviin kuulumisessa säänneltäisiin selvästi lailla. Oikeustilan muuttumisen vuoksi näillä henkilöillä olisi samalla kuitenkin myös mahdollisuus ilmoittaa, etteivät nämä halukaan kuulua enää reserviin. Tällainen järjestely olisi julkisen vallankäytön lakisidonnaisuuden kannalta perusteltu. Koska henkilöt ovat itse vapaaehtoisesti hakeutuneet palvelukseen ja tiedostaneet kuuluvansa tämän jälkeen reserviin, ei sääntelyä voida pitää ongelmallisena. Kuitenkin oikeustilan muutoksen vuoksi olisi perusteltua antaa näille henkilöille mahdollisuus ilmoittaa, etteivät he halua kuulua reserviin. Kyse olisi erityislaatuista asetelmasta, jota voidaan pitää valtiosääntöisesti ongelmattomana.

Perustuslain 127 §:n 1 momentin mukainen maanpuolustusvelvollisuus koskee yhtäläisesti kaikkia Suomen kansalaisia. Perustuslakivaliokunta on todennut, että maanpuolustusvelvollisuuden voidaan katsoa konkretisoituvan asevelvollisuuslain myös muussa lainsäädännössä. Perustuslakivaliokunta on todennut esimerkiksi lausunnossaan PeVL 59/2018 vp, että perustuslain esitöissä ja perustuslakivaliokunnan käytännössä ilmenevällä tavalla perustuslaissa tarkoitettu maanpuolustusvelvollisuus kattaa sotilaallisen maanpuolustuksen lisäksi myös muut isänmaan puolustamisen ja siinä avustamisen tavat. Valiokunta totesi tuolloin, että säännöksen piiriin kuu-

luu asevelvollisuus puolustusvoimissa samoin kuin muun muassa varusmiespalvelusta korvaava siviilipalvelus (HE 1/1998 vp, s. 181–182, PeVL 10/1985 vp, s. 3/I, PeVL 18/1995 vp, s. 2/II, PeVL 9/1996 vp, s. 2/I, PeVL 9/2007 vp, s. 2/I).

Perustuslakivaliokunta on katsonut, että lainsäätäjällä on perustuslain 6 §:n estämättä ollut mahdollisuus säätää asevelvollisuuden rajaamisesta osaan Suomen kansalaisista. Naisten asepalvelus on voitu perustuslakiesityksen perusteluissa olevan nimenomaisen maininnan mukaan säätää edelleen vapaaehtoisuuteen perustuvaksi (HE 1/1998 vp, s. 182/I ja PeVL 9/2007 vp, s. 4/II). Perustuslakia säädettäessä on niin ikään pidetty mahdollisena jatkaa edelleen käytäntöä siitä, Ahvenanmaan kotiseutu-oikeuden omaavien miesten maanpuolustusvelvollisuuteen osallistumisen tavasta säädetään itsehallintolaissa. Sääntelyn antaminen on jätetty eduskunnan ja Ahvenanmaan maakuntapäivien harkittavaksi, eivätkä itsehallintolaki tai perustuslaki sisällä sääntelyn laatimiselle määräaikaa.

Esitettävässä sääntelyssä ehdotetaan, että Ahvenanmaan kotiseutu-oikeuden omaavat miehet asetettaisiin Ahvenanmaan kotiseutu-oikeuden omaavien naisten kanssa siltä osin yhtäläiseen asemaan, kun Ahvenanmaan kotiseutu-oikeuden omaavat henkilöt voisivat hakeutua asepalvelukseen sukupuolesta riippumatta.

Kokonaisuutena voidaan todeta, että esityksessä olisi kyse Ahvenanmaan kotiseutu-oikeuden omaavien miesten mahdollisuudesta hakeutua vapaaehtoisesti asevelvollisuuslain mukaiseen asepalvelukseen. Esitys ei asettaisi Ahvenanmaan kotiseutu-oikeuden omaavia miehiä erilaiseen asemaan muihin miehiin nähden, vaan kyse olisi itsehallintolain 12 §:stä riippumattomasta sääntelystä, jolla mahdollistettaisiin henkilön vapaaehtoinen palvelukseen hakeutuminen. Ahvenanmaan kotiseutu-oikeuden omaavien miesten velvoitteet määrittäisivät edelleen itsehallintolain 12 §:n kautta, tässä esityksessä olisi kyse vain oikeudesta toimia vapaaehtoisesti toisin. Tällä esityksellä pyritään mahdollistamaan kaikille Ahvenanmaan kotiseutu-oikeuden omaaville henkilöille yhtäläinen mahdollisuus hakeutua palvelukseen.

Edellä esitetyn perusteella mahdollisuutta hakea vapautuksen vapaaehtoista kumoamista voidaan pitää perustuslain 6 §:n kannalta ongelmattomana.

Sukupuolensa vahvistaneiden yhdenvertaisuusarviointi

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Perustuslain 7 §:ssä säädetään oikeudesta elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Säännöksen 1 momentissa säädetty henkilökohtainen vapaus on luonteeltaan yleisperusoikeus, joka suojaa ihmisen fyysisen vapauden ohella myös hänen tahdonvapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan (HE 309/1993 vp, s. 46).

Sukupuolen vahvistamista koskevan lain tavoitteena on vahvistaa henkilön itsemääräämisoikeutta. Esitetyillä muutoksilla parannettaisiin sukupuolensa vahvistaneiden henkilöiden itsemääräämisoikeutta siltä osin, että heidän olisi mahdollista osallistua jatkossakin maanpuolustusvelvollisuuden täyttämiseen.

Esitetyillä muutoksilla parannettaisiin naisten ja miesten välistä tasa-arvoa antamalla varusmiespalveluksen jälkeen sukupuolensa naiseksi vahvistaneelle henkilölle mahdollisuus jäädä halutessaan reserviin varusmiespalveluksen suorittaneita miehiä vastaavalla tavalla.

Ehdotetuilla muutoksilla ei säädetä uusista palvelusmuodoista, vaan sääntelyllä ainoastaan selkeytettäisiin epäselvää oikeustilaa. Muutoksilla mahdollistettaisiin reserviin kuulumisen vapaaehtoisille henkilöille, jotka ovat vahvistaneet sukupuolensa naiseksi jo suoritetun varusmiespalveluksen jälkeen, sekä mahdollistetaan jo aloitetun varusmiespalveluksen jatkaminen keskeytyksellä naisten vapaaehtoisena asepalveluksena. Esityksellä ei olisi vaikutusta Suomalaisten miesten asevelvollisuuteen tai naisten asepalveluksen vapaaehtoisuuteen.

Edellä esitetyillä perusteilla lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyksityksessä. Ehdotettu sääntely koskien Ahvenanmaalaisia kotiseutuoikeuden omaavia miehiä on uutta. Perustuslakivaliokunta ei ole aiemmin arvioinut ehdotetun kaltaisen sääntelyn perustuslainmukaisuutta ja tästä syystä erityisesti perustuslain 127 §:ssä säädetyn maanpuolustusvelvollisuuden näkökulmasta hallitus pitää suotavana, että perustuslakivaliokunta antaisi asiasta lausunnon.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

Laki

asevelvollisuuslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan asevelvollisuuslain (1438/2007) 1 §:n 2 momentin 2 kohta, 110 §, sellaisina kuin niistä ovat säädetty suomenkielinen sanamuoto laissa 510/2013 ja ruotsinkielinen sanamuoto laissa 1128/2021, ja 129 §:n, sekä

lisätään 1 §:n 2 momenttiin uusi 3 kohta, 30 §:än uusi 5 momentti, 49 §:än uusi 3 momentti, uusi 49 a §, uusi 60 b §, uusi 7 a luku ja siihen otsikko, uusi 109 a §, 129 §:än uusi 7 ja 8 momentti seuraavasti:

1 §

Soveltamisala

Tässä laissa säädetään lisäksi:

2) poikkeusolojen tehtäviin sijoitettavan sellaisen henkilön henkilötietojen käsittelystä ja rekisteröinnistä, joka ei ole asevelvollinen;

3) Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 6 §:ssä säädetyn kotiseutuoikeuden omaavan miehen oikeudesta hakea vapaaehtoisesti vapautuksen kumoamista asevelvollisuuden suorittamiseksi.

30 §

Määräyksen peruuttaminen

Palveluksen aloittamista koskeva määräys tulee peruuttaa silloin, kun henkilö on vahvistanut ennen palvelukseen astumista sukupuolensa naiseksi sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (295/2023) mukaisesti ja ilmoittanut, ettei aloita palvelusta naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain mukaisena palveluksena ennen määrättyä palvelukseen astumispäivää.

49 §

Kuuluminen reserviin ja varareserviin

Asevelvollinen kuuluu varusmiespalveluksen jälkeen reserviin:

- 1) miehistöön kuuluva sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 50 vuotta;
- 2) upseeri, opistoupseeri ja aliupseeri sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 60 vuotta;
- 3) upseeri, jolla on everstin tai kommodorin tai niitä ylempi sotilasarvo, niin kauan kuin hän on palveluskelpoinen.

Varareserviin kuuluu asevelvollinen, joka:

- 1) ei ole vielä suorittanut varusmiespalvelusta;
- 2) ei enää kuulu reserviin; tai
- 3) on vapautettu palveluksesta rauhan aikana.

Lisäksi reserviin kuuluu 1 ja 2 momentissa säädetyn edellytyksin henkilö, joka varusmiespalveluksen suorittamisen jälkeen on vahvistanut sukupuolensa naiseksi sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (295/2023) mukaisesti, jollei hän ole ilmaissut sitovalla ilmoituksella tahtoaan poistua reservistä.

49 a §

Ilmoitus ja sen käsittely

Edellä 30 §:n 5 momentissa ja 49 §:n 3 momentissa tarkoitetut ilmoitukset on toimitettava sille aluetoimistolle, jonka toimialueella hakijan kotipaikka sijaitsee.

60 b §

Palveluksen jatkaminen naisten vapaaehtoisena asepalveluksena

Henkilö, joka varusmiespalveluksen aikana vahvistaa sukupuolensa naiseksi sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (295/2023) mukaisesti, jatkaa palvelusta keskeytyksettä naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain tarkoittamana asepalveluksena, jollei hän sitovalla ilmoituksella ilmoita keskeyttävänsä palvelustaan sukupuolen vahvistamisen perusteella. Jos henkilö jatkaa palvelusta keskeytyksettä, ei henkilöön sovelleta naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain 5 §:n 1 momentissa tarkoitettua määräaikaa.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu ilmoitus on tehtävä kirjallisesti 1 momentissa tarkoitetun henkilön palvelupaikan joukko-osaston komentajalle. Joukko-osaston komentajan on ilmoituksen saatuaan peruutettava palvelukseenastumismääräys ja henkilö on heti kotiutettava.

7 a Luku

Ahvenanmaan kotiseutu-oikeus ja asevelvollisuuden suorittaminen

77 a §

Hakemus ja sen käsittely

Ahvenanmaan kotiseutu-oikeuden omaava mies voi hakea kirjallisesti Ahvenanmaan itsehallintolain 12 §:n 2 momentissa säädetyn vapautuksen kumoamista aluetoimistolta.

Hakemus on toimitettava sille aluetoimistolle, jonka toimialueella hakijan kotipaikka sijaitsee. Hakemuksen voi jättää aikaisintaan sinä vuonna, kun hakija täyttää 18 vuotta. Ennen hakemuksen hyväksymistä hakijalle on viipymättä selvitettävä vapautuksen kumoamisen oikeusvaihtokukset. Hakijan on nämä tiedot saatuaan kirjallisesti vahvistettava hakemuksensa, kuitenkin aikaisintaan 30 päivän kuluttua siitä, kun hakemus on tullut vireille. Aluetoimisto hyväksyy hakemuksen, kun hakija on vahvistanut hakemuksensa ja tässä luvussa säädetty edellytykset täyttyvät. Jos hakija ei ole vahvistanut hakemustaan viimeistään kolmen kuukauden kuluttua siitä, kun hakemus on tullut vireille, hakemus raukeaa. Hakemus ei kuitenkaan raukea, ennen

kuin hakija täyttää 18 vuotta ja hänellä on ollut täysi-ikäiseksi tulonsa jälkeen kolme kuukautta aikaa vahvistaa hakemuksensa.

77 b §

Asevelvolliseksi hyväksymisen edellytykset

Edellytyksenä 77 a §:ssä säädetyn hakemuksen hyväksymiselle on, että hakija on täyttänyt 18 vuotta. Hakemus on kuitenkin hyväksyttävä viimeistään sinä vuonna, jona hakija täyttää 29 vuotta, jotta hakija voisi aloittaa varusmiespalveluksen suorittamisen samana vuotena.

77 c §

Hakemusta koskeva päätös ja oikeusvaikutukset

Aluetoimiston on hyväksyttävä 77 b §:ssä säädetty edellytykset täyttävän hakijan hakemus. Jos hakija ei täytä 77 b §:ssä säädettyjä edellytyksiä, on hakijan hakemus hylättävä. Hakemuksen hyväksymisestä tai hylkäämisestä on annettava hakijalle kirjallinen päätös.

Hakemuksen peruuttamiseen sovelletaan hallinnon yleislakeja.

Hakemuksen hyväksymisen jälkeen hakijan Ahvenanmaan itsehallintolain 12 §:n 2 momentissa säädetty vapautus kumoutuu ja hän on edellä 2 §:ssä säädetyllä tavalla asevelvollinen.

109 a §

Oikaisuvaatimus kotiseutu-oikeuden omaavan hakemuksesta

Vapautuksen kumoamista koskevaan päätökseen saa vaatia oikaisua aluetoimistolta. Oikaisuvaatimus tehdään sille aluetoimistolle, joka on tehnyt 77 c §:ssä tarkoitetun päätöksen.

Oikaisuvaatimusajasta, oikaisuvaatimuksen muodosta ja sisällöstä sekä oikaisuvaatimusmenettelystä muutoin säädetään hallintolaissa.

110 §

Valitus oikaisuasiassa ja muussa asevelvollisuutta koskevassa asiassa

Päätökseen, johon saa vaatia 109 ja 109 a §:ssä tarkoitettua oikaisua, ei saa hakea suoraan muutosta valittamalla.

Aluetoimiston oikaisuasiassa antamaan päätökseen sekä muuhun Pääesikunnan, puolustushaaran esikunnan, aluetoimiston, joukko-osaston ja kutsuntalautakunnan tämän lain nojalla antamaan päätökseen saa hakea muutosta valittamalla kutsunta-asiain keskuslautakuntaan.

129 §

Siirtymäsäännös

Ahvenanmaan kotiseutu-oikeuden omaava henkilö, joka on suorittanut asevelvollisuuden vapaaehtoisesti ennen tämän lain voimaantuloa, katsotaan asevelvollisuuslain tarkoittamaksi ase-

velvolliseksi ja kuuluvan reserviin tämän lain voimaantullessa, jollei henkilö itse ilmoita tahdostaan olla kuulumatta reserviin. Ilmoitus on tehtävä sille toimialueen aluetoimistolle, jolla henkilön kotipaikka sijaitsee.

Lain 49 §:n 3 momenttia sovelletaan myös heihin, jotka ovat vahvistaneet sukupuolensa sukupuolen vahvistamisesta annetulla lailla kumotun transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (563/2002) nojalla.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

2.

Laki

[naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annettuun lakiin (285/2022) uusi 6 a § seuraavasti:

6 a §

Palveluksen jatkuminen varusmiespalveluksena

Henkilö, joka tämän lain mukaisen asepalveluksen aikana vahvistaa sukupuolensa mieheksi sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (295/2023) 1 §:ssä tarkoitettulla tavalla, jatkaa palvelustaan keskeytyksettä asevelvollisuuslain tarkoittamana varusmiespalveluksena.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Helsingissä x.x.20xx

Pääministeri

Etunimi Sukunimi

..ministeri Etunimi Sukunimi

Laki

asevelvollisuuslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan asevelvollisuuslain (1438/2007) 1 §:n 2 momentin 2 kohta, 110 §, sellaisina kuin niistä ovat säädetty suomenkielinen sanamuoto laissa 510/2013 ja ruotsinkielinen sanamuoto laissa 1128/2021, ja 129 §:n, sekä

lisätään 1 §:n 2 momenttiin uusi 3 kohta, 30 §:än uusi 5 momentti, 49 §:än uusi 3 momentti, uusi 49 a §, uusi 60 b §, uusi 7 a luku ja siihen otsikko, uusi 109 a §, 129 §:än uusi 7 ja 8 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

1 §

1 §

Soveltamisala

Soveltamisala

Tässä laissa säädetään maanpuolustusvelvollisuuden täyttämistä asevelvollisena puolustusvoimissa.

Tässä laissa säädetään lisäksi:

1) asevelvollisen määräämisestä virka-apu- ja pelastustehtäviin sekä muihin puolustusvoimille laissa säädettyihin tehtäviin;

2) poikkeusolojen tehtäviin sijoitettavan sellaisen henkilön henkilötietojen käsittelystä ja rekisteröinnistä, joka ei ole asevelvollinen.

Tässä laissa säädetään maanpuolustusvelvollisuuden täyttämistä asevelvollisena puolustusvoimissa.

Tässä laissa säädetään lisäksi:

1) asevelvollisen määräämisestä virka-apu- ja pelastustehtäviin sekä muihin puolustusvoimille laissa säädettyihin tehtäviin;

2) poikkeusolojen tehtäviin sijoitettavan sellaisen henkilön henkilötietojen käsittelystä ja rekisteröinnistä, joka ei ole asevelvollinen.

3) *Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 6 §:ssä säädetyn kotiseutuoikeuden omaavan miehen oikeudesta hakea vapaaehtoisesti vapautuksen kumoamista asevelvollisuuden suorittamiseksi.*

30 §

30 §

Määräyksen peruuttaminen

Määräyksen peruuttaminen

Aluetoimisto voi peruuttaa varusmiespalveluksen aloittamista koskevan määräyksen ja määrätä asevelvollisen myöhemmin toimitettavaan tarkastukseen, jos asevelvollinen on ennen palveluksen alkamista vammautunut tai

Aluetoimisto voi peruuttaa varusmiespalveluksen aloittamista koskevan määräyksen ja määrätä asevelvollisen myöhemmin toimitettavaan tarkastukseen, jos asevelvollinen on ennen palveluksen alkamista vammautunut tai

sairastunut niin, että hän ei ole palveluskelpoinen.

Palveluksen aloittamista koskeva määräys voidaan lisäksi peruuttaa ja antaa uusi määräys, jos:

1) asevelvollinen on kutsunnan jälkeen hyväksytty 29 §:ssä tarkoitettuun erikoiskoulutukseen; tai

2) palvelusta ei voida järjestää alkuperäisen määräyksen mukaisesti sen antamisen jälkeen tapahtuneen joukkojen järjestelyn tai muun vastaavan syyn takia.

Palveluksen aloittamista koskeva määräys voidaan peruuttaa myös, jos määräyksen antamisen jälkeen on tullut ilmi seikkoja, jotka osoittavat asevelvollisen olevan vaaraksi palvelusturvallisuudelle.

Edellä 2 momentin 2 kohdassa tarkoitettu uusi määräys palveluksen aloittamisesta voidaan antaa asianosaista kuulematta.

49 §

Kuuluminen reserviin ja varareserviin

Asevelvollinen kuuluu varusmiespalveluksen jälkeen reserviin:

1) miehistöön kuuluva sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 50 vuotta;

2) upseeri, opistoupseeri ja aliupseeri sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 60 vuotta;

3) upseeri, jolla on everstin tai kommodorin tai niitä ylempi sotilasarvo, niin kauan kuin hän on palveluskelpoinen.

Varareserviin kuuluu asevelvollinen, joka:

1) ei ole vielä suorittanut varusmiespalvelusta;

2) ei enää kuulu reserviin; tai

sairastunut niin, että hän ei ole palveluskelpoinen.

Palveluksen aloittamista koskeva määräys voidaan lisäksi peruuttaa ja antaa uusi määräys, jos:

1) asevelvollinen on kutsunnan jälkeen hyväksytty 29 §:ssä tarkoitettuun erikoiskoulutukseen; tai

2) palvelusta ei voida järjestää alkuperäisen määräyksen mukaisesti sen antamisen jälkeen tapahtuneen joukkojen järjestelyn tai muun vastaavan syyn takia.

Palveluksen aloittamista koskeva määräys voidaan peruuttaa myös, jos määräyksen antamisen jälkeen on tullut ilmi seikkoja, jotka osoittavat asevelvollisen olevan vaaraksi palvelusturvallisuudelle.

Edellä 2 momentin 2 kohdassa tarkoitettu uusi määräys palveluksen aloittamisesta voidaan antaa asianosaista kuulematta.

Palveluksen aloittamista koskeva määräys tulee peruuttaa, kun henkilö on vahvistanut ennen palvelukseen astumista sukupuolensa naiseksi sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (295/2023) mukaisesti ja ilmoittanut, ettei aloita palvelusta naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain mukaisena palveluksena ennen määrättyä palvelukseen astumispäivää.

49 §

Kuuluminen reserviin ja varareserviin

Asevelvollinen kuuluu varusmiespalveluksen jälkeen reserviin:

1) miehistöön kuuluva sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 50 vuotta;

2) upseeri, opistoupseeri ja aliupseeri sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 60 vuotta;

3) upseeri, jolla on everstin tai kommodorin tai niitä ylempi sotilasarvo, niin kauan kuin hän on palveluskelpoinen.

Varareserviin kuuluu asevelvollinen, joka:

1) ei ole vielä suorittanut varusmiespalvelusta;

2) ei enää kuulu reserviin; tai

Voimassa oleva laki

3) on vapautettu palveluksesta rauhan aikana.

Ehdotus

3) on vapautettu palveluksesta rauhan aikana.

*Lisäksi reserviin kuuluu 1 ja 2 momentissa säädetyin edellytyksin henkilö, joka varusmiespalveluksen suorittamisen jälkeen on vahvistanut sukupuolensa naiseksi sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (295/2023) mukaisesti, sekä Ahvenanmaan kotiseutuoi-
keuden omaava mies, joka on suorittanut vapaaehtoisen asepalveluksen, eikä ole ilmaissut sitovalla ilmoituksella tahtoaan poistua reservistä.*

49 a §

Ilmoitus ja sen käsittely

Edellä 30 §:n 5 momentissa ja 49 §:n 3 momentissa tarkoitetut ilmoitukset on toimitettava sille aluetoimistolle, jonka toimialueella hakijan kotipaikka sijaitsee.

60 b §

Palveluksen jatkaminen naisten vapaaehtoisena asepalveluksena

Henkilö, joka varusmiespalveluksen aikana vahvistaa sukupuolensa naiseksi sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (295/2023) mukaisesti, jatkaa palvelusta keskeytyksettä naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain tarkoittamana asepalveluksena, jollei hän sitovalla ilmoituksella ilmoita keskeyttävänsä palvelustaan sukupuolen vahvistamisen perusteella. Jos henkilö jatkaa palvelusta keskeytyksettä, ei henkilöön sovelleta naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain 5 §:n 1 momentissa tarkoitettua määräaikaa.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu ilmoitus on tehtävä kirjallisesti 1 momentissa tarkoitetun henkilön palveluspaikan joukko-osaston komentajalle. Joukko-osaston komentajan on ilmoituksen saatuaan peruutettava palvelukseenastumismääräys ja henkilö on heti kotiutettava.

7 a Luku

Ahvenanmaan kotiseutuoikeus ja asevelvollisuuden suorittaminen

77 a §

Hakemus ja sen käsittely

Ahvenanmaan kotiseutuoikeuden omaava mies voi hakea kirjallisesti Ahvenanmaan itsehallintolain 12 §:n 2 momentissa säädetyn vapautuksen kumoamista aluetoimistolta.

Hakemus on toimitettava sille aluetoimistolle, jonka toimialueella hakijan kotipaikka sijaitsee. Hakemuksen voi jättää aikaisintaan sinä vuonna, kun hakija täyttää 18 vuotta. Ennen hakemuksen hyväksymistä hakijalle on viipymättä selvitettävä vapautuksen kumoamisen oikeusvaikutukset. Hakijan on nämä tiedot saatuaan kirjallisesti vahvistettava hakemuksensa, kuitenkin aikaisintaan 30 päivän kuluttua siitä, kun hakemus on tullut vireille. Aluetoimisto hyväksyy hakemuksen, kun hakija on vahvistanut hakemuksensa ja tässä luvussa säädetyt edellytykset täytyvät. Jos hakija ei ole vahvistanut hakemustaan viimeistään kolmen kuukauden kuluttua siitä, kun hakemus on tullut vireille, hakemus raukeaa. Hakemus ei kuitenkaan raukeaa, ennen kuin hakija täyttää 18 vuotta ja hänellä on ollut täysi-ikäiseksi tulonsa jälkeen kolme kuukautta aikaa vahvistaa hakemuksensa.

77 b §

Asevelvolliseksi hyväksymisen edellytykset

Edellytyksenä 77 a §:ssä säädetyn hakemuksen hyväksymiselle on, että hakija on täyttänyt 18 vuotta. Hakemus on kuitenkin hyväksyttävä viimeistään sinä vuonna, jona hakija täyttää 29 vuotta, jotta hakija voisi aloittaa varusmiespalveluksen suorittamisen samana vuotena.

77 c §

Hakemusta koskeva päätös ja oikeusvaikutukset

Aluetoimiston on hyväksyttävä 77 b §:ssä säädetty edellytykset täyttävän hakijan hakemus. Jos hakija ei täytä 77 b §:ssä säädettyjä edellytyksiä, on hakijan hakemus hylättävä. Hakemuksen hyväksymisestä tai hylkäämisestä on annettava hakijalle kirjallinen päätös.

Hakemuksen peruuttamiseen sovelletaan hallinnon yleislakeja.

Hakemuksen hyväksymisen jälkeen hakijan Ahvenanmaan itsehallintolain 12 §:n 2 momentissa säädetty vapautus kumoutuu ja hän on edellä 2 §:ssä säädetyllä tavalla asevelvolinen.

109 a §

Oikaisuvaatimus kotiseutu-oikeuden omaavan hakemuksesta

Vapautuksen kumoamista koskevaan päätökseen saa vaatia oikaisua aluetoimistolta. Oikaisuvaatimus tehdään sille aluetoimistolle, joka on tehnyt 77 c §:ssä tarkoitetun päätöksen.

Oikaisuvaatimusajasta, oikaisuvaatimuksen muodosta ja sisällöstä sekä oikaisuvaatimusmenettelystä muutoin säädetään hallintolaissa.

110 §

Valitus oikaisuasiassa ja muussa asevelvolisuutta koskevassa asiassa

Päätökseen, johon saa vaatia 109 §:ssä tarkoitettua oikaisua, ei saa hakea suoraan muutosta valittamalla.

Aluetoimiston oikaisuasiassa antamaan päätökseen sekä muuhun pääesikunnan, puolustushaaran esikunnan, aluetoimiston, joukko-osaston ja kutsuntalautakunnan tämän lain nojalla antamaan päätökseen saa hakea muutosta valittamalla kutsunta-asiain keskuslautakuntaan.

129 §

Siirtymäsäännös

Aseettomaan, joka on palveluksessa tämän lain tullessa voimaan, sovelletaan lain voimaan tullessa voimassa ollutta asevelvollisuuslakia palvelusajan osalta.

Asevelvolliseen, joka on tämän lain voimaan tullessa voimassa olleen lain nojalla vapautettu kokonaan asevelvollisuuden suorittamisesta, sovelletaan, mitä 87 §:ssä säädetään.

Tämän lain voimaantulo ei vaikuta lain voimaan tullessa voimassa olleen lain nojalla annettuihin palveluksen aloittamista tai lykkäyksen myöntämistä koskeviin päätöksiin.

Määräykset ja ohjesäännöt, jotka on annettu tämän lain voimaan tullessa voimassa olleen lain nojalla, jäävät edelleen voimaan siltä osin kuin ne eivät ole ristiriidassa tämän lain kanssa. Ne on kuitenkin uusittava kahden vuoden kuluessa tämän lain voimaantulosta.

Jos muussa lainsäädännössä viitataan tällä lailla kumottavaan asevelvollisuuslakiin, viittauksen on katsottava tarkoittavan tätä lakia. ([28.6.2013/510](#))

Ennen tämän lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

110 §

Valitus oikaisuasiassa ja muussa asevelvollisuutta koskevassa asiassa

Päätökseen, johon saa vaatia 109 ja 109 a §:ssä tarkoitettua oikaisua, ei saa hakea muutosta valittamalla.

Aluetoimiston oikaisuasiassa antamaan päätökseen sekä muuhun Pääesikunnan, puolustushaaran esikunnan, aluetoimiston, joukko-osaston ja kutsuntalautakunnan tämän lain nojalla antamaan päätökseen saa hakea muutosta valittamalla kutsunta-asiain keskuslautakuntaan.

129 §

Siirtymäsäännös

Aseettomaan, joka on palveluksessa tämän lain tullessa voimaan, sovelletaan lain voimaan tullessa voimassa ollutta asevelvollisuuslakia palvelusajan osalta.

Asevelvolliseen, joka on tämän lain voimaan tullessa voimassa olleen lain nojalla vapautettu kokonaan asevelvollisuuden suorittamisesta, sovelletaan, mitä 87 §:ssä säädetään.

Tämän lain voimaantulo ei vaikuta lain voimaan tullessa voimassa olleen lain nojalla annettuihin palveluksen aloittamista tai lykkäyksen myöntämistä koskeviin päätöksiin.

Määräykset ja ohjesäännöt, jotka on annettu tämän lain voimaan tullessa voimassa olleen lain nojalla, jäävät edelleen voimaan siltä osin kuin ne eivät ole ristiriidassa tämän lain kanssa. Ne on kuitenkin uusittava kahden vuoden kuluessa tämän lain voimaantulosta.

Jos muussa lainsäädännössä viitataan tällä lailla kumottavaan asevelvollisuuslakiin, viittauksen on katsottava tarkoittavan tätä lakia. ([28.6.2013/510](#))

Ennen tämän lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

Ahvenanmaan kotiseutuoikeuden omaava henkilö, joka on suorittanut asevelvollisuuden

Voimassa oleva laki

Ehdotus

vapaaehtoisesti ennen tämän lain voimaantuloa, katsotaan asevelvollisuuslain tarkoittamaksi asevelvolliseksi ja kuuluvan reserviin tämän lain voimaantullessa, ellei henkilö itse ilmoita tahdostaan olla kuulumatta reserviin. Ilmoitus on tehtävä sille toimialueen aluetoimistolle, jolla henkilön kotipaikka sijaitsee.

Lain 49 §:n 3 momenttia sovelletaan myös heihin, jotka ovat vahvistaneet sukupuolensa sukupuolen vahvistamisesta annetulla lailla kumotun transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (563/2002) nojalla.

Kirjoita momentin teksti tähän]

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

..

Laki

naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annettuun lakiin (285/2022) uusi 6 a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

6 a §

Palveluksen jatkuminen varusmiespalvelusena

Henkilö, joka tämän lain mukaisen asepalveluksen aikana vahvistaa sukupuolensa mieheksi sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (295/2023) 1 §:ssä tarkoitetulla tavalla, jatkaa palvelustaan keskeytyksettä asevelvollisuuslain tarkoittamana varusmiespalvelusena.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20
..